

رابطه اجتماعات با رفاه ذهنی کودکان ۱۰ تا ۱۲ سال منطقه شش شهر تهران

مقدمه: هدف اصلی پژوهش پیش‌رو، بررسی رابطه اجتماعات با رفاه ذهنی کودکان ۱۰ تا ۱۲ ساله منطقه شش شهر تهران است. این پژوهش مبتنی بر تقسیم‌بندی دینر از رفاه ذهنی به دو دسته شناختی و عاطفی است. نظریه نظام‌های بوم‌شناختی، برون‌ن بزر نیز، اجتماعات و لایه‌های حضور و فعالیت کودک را مشخص می‌کند. همچنین نظریات ریس، برادشو، بن‌اریه و دیگر محققان مورد استفاده قرار گرفته است.

روش: در بررسی پیشینه و ابعاد نظری پژوهش از روش مطالعه اسنادی و به لحاظ تجربی از پیمایش و ابزار پرسشنامه استفاده شده است. نمونه آماری ۴۵۳ نفر از کودکان ۱۰ تا ۱۲ ساله مدارس منطقه شش تهران بوده است. پرسشنامه، محقق‌ساخته و مبتنی بر پرسشنامه‌های موجود یونیسف بود که برای طراحی آن با ۴۶ نفر از متخصصان، والدین و کودکان و معلمان مصاحبه عمیق صورت گرفته است. فرآیند تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار *SPSS.ver۲۱* و روش‌های آمار توصیفی (فراوانی و درصد فراوانی) و استنباطی (آزمون همبستگی پیرسون، آزمون‌های تفاوت، رگرسیون و تحلیل مسیر) انجام شد.

یافته‌ها: بیشترین تأثیر اجتماعات بر رفاه ذهنی کودکان به ترتیب ناشی از گروه دوستان، محیط زندگی، خانواده، فضای مدرسه و در نهایت افراد مدرسه بود. افراد مدرسه (معلم و کادر مدرسه) تأثیر مستقیمی بر رفاه ذهنی ندارند. محیط زندگی با ضریب مستقیم و غیرمستقیم بیشترین تأثیر را بر رفاه ذهنی کودکان نشان داد. همچنین فضای مدرسه به‌طور مستقیم و غیرمستقیم از خانواده اهمیت بیشتری داشت.

بحث: کودکان در مقایسه با بزرگسالان نظرات ارزشمند و کاربردی‌تری ارائه می‌دهند. با دقت در عوامل تعیین‌کننده رضایت کودکان و با اصلاحات جزئی در سیاستها و برنامه‌های اجرایی، می‌توانیم اجتماعات مدرسه، خانه و جامعه را مطلوب ساخته و به‌مراتب خدمت‌بزرگی به حال و آینده شهروندان کوچک و کشورها داشته باشیم.

۱. سلیمه صالحی شهرکی

کارشناس ارشد برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

۲. ملیحه شیانی

دکتر برنامه‌ریزی اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، (نویسنده مسئول)

<msh_45@yahoo.com>

واژه‌های کلیدی:

اجتماعات، رفاه اجتماعی، رفاه ذهنی، کودکان

کودکان

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۹/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۴/۲۶

The Relationship between Communities and Subjective Well-Being of Children Aged 10 to 12 Years in the Sixth District of Tehran

▶ **1- Salime Salehi Shahraki**
M.A. in Social Planning,
Faculty of Social Sci-
ences, Tehran University,
Tehran, Iran

▶ **2- Malihe Shiani**
Ph.D. in Social Planning,
Tehran University, Faculty
of Social Science, Teh-
ran, Iran, (Corresponding
Author)
<msh_45@yahoo.com>

Short Abstract

This Research is based on the Diner's approaches dividing the effective factors on subjective well-being as well as the theory of ecological systems of Bruffen Brener (1995) identifying the communities and layers of the child's presence and activities. The study of the background of the research was conducted using documentary study method and empirically using the scroll. The tool was a questionnaire which was distributed among 453 participants whose age range was 10-12 years old. The analysis process was performed using SPSS 21 software, descriptive statistics, and analytical methods. As indicated by the findings, school teachers are unlikely to have a direct impact on subjective well-being in multivariate regression. However, the school's environment appears to be important. The living environment with a direct and indirect coefficient of 0.48 has the greatest impact on the subjective well-being of children. Therefore, the most influential factors seem to be the living environment, the group of friends, and the school space, and ultimately, it is the family which affects the subjective well-being of children. Accordingly, it can be said that children have valuable and more useful, and careful consideration in the determinants of child satisfaction, with minor reforms in policies, has made the communities offer a great service to the future of the citizens and the countries.

Keywords:

Communities, Social welfare, Subjective well-being, Children, Sixth district of Tehran

Received: 2018-12-08

Accepted: 2019-7-17

Extended Abstract

Introduction: Children are usually ignored in the society while they are not able to express their ideas or try to know their own rights and show that they are not dependent on their families, adults, society, local, national or even international policies. Although areas such as education and hygiene have obvious and direct effects on children but it has been shown that child's living environment, school, people, and those who are around him/her influence the life and welfare of the child.

One the most important theories in intellectual welfare belongs to Diner (Edward Diener, Lucas, & Oishi, 2002). Diner (Edward Diener et al., 2002) divides intellectual welfare into two aspects: emotional (positive feelings, negative feelings, and happiness) and cognitive (life satisfaction, district satisfaction, and quality of life) in order to know the concept. In this division, positive feelings include moods such as pleasure and satisfaction, reflection of people's desirability regarding one's life and negative feelings can be interpreted as dissatisfaction such as people's negative reflection towards life, health, events, and their interpretation (Ali tane, 2012).

Along with studying the effects of child communities on intellectual welfare, more emphasis on child satisfaction towards life and considering communities' conditions is his/her viewpoint (self-reporting) which again will be evaluated regarding communities, such as families, schools, people in the schools, environments and friends and the probable impacts that they might have on children's satisfaction towards life.

Bronfen brenner – in his ecological system theory, he states that child growth is influenced by some layers in the environment. Accordingly, changes or contradictions in every layer can be transferred to other layers (Aghdasi, 2010). Families, peer groups, schools, workplaces, and bigger social systems are considered effective environment layers affecting different aspects of child growth in which family is the most effective, long-lasting as well as the nearest layer in environment (Bronfen brenner, 1979). This pattern divides social environment into four systems.

Microsystem includes family which consists of parents and children, all these members have cross impact on one another. The family function connects with variables related to its members and factors like age, personality, financial and job related conditions, levels of education, and parents' health conditions can be regarded as the effective ones.

Mesosystem: a small family system is influenced by mesosystem which surrounds it. It includes environments, such as extended family, neighbors, colleagues and friends.

Exosystem: a mesosystem is influenced by exosystem. This includes social environments, like social media, educational system, welfare, social, health, and support services.

Macro system: a macro system or the last layer refers to the views, beliefs, and hidden values in social organs in a society which are likely to have considerable impacts on family functions.

Following theoretical studies, effective communities, i.e. environment and the place of living, schools and teachers, houses and families, and friends are determined as places children spend most of their time; therefore they are regarded as the basis of research.

Method: In this research from among 12606 students in second grade of public and private elementary schools of district 6 453 of them were selected based on probability sampling as statistical sample which include 239 boys (%52.8) and 214 girls (%47.2). As regards children distribution we should state that there are 143 children at the age of 10 (31.6%), 149 children at the age of 11(32.9%) and 161 children at the age of 12 (35.5%). 362 students (79.9%) and 92 students (20.1%) study in public and private schools respectively also 381 students (84.1%) are from Tehran and 70 students (15.5%) are from other cities in Iran.

Finding: Findings show there are no significant difference between intellectual welfare of boys with the mean of 86.54 and girls with mean of 86.75. This is proved by T test with 2 independent samples. This test rejects any kind of difference in intellectual welfare with -0.195 and significant level of 0.84.

The average scores of intellectual welfare of girls and boys show a small decrease from 10 years old (87.94) to 11 years old (87.31), then a significant decrease from 11 years old to 12 years old (84.87). This average for boys and girls has been the same during these years (except for 10 years old with 0.80 difference)

In the analysis of multivariate regression, the biggest effect resulted from friends groups, families, schools, and the place of living. School people (teachers and personnel) do not have direct impacts on intellectual welfare. The total impact in the place of living on intellectual welfare of children shows that it has a strong impact

with direct and indirect coefficient of 48%. Schools with direct and indirect coefficient of 33% have more significant impact than families. So the place of living has the biggest impact on children's welfare after friends, schools and families that were found to have more effects. High coefficient of families and friends show how important they are in developing the children's relationship with other groups. This means providing satisfactory relationships between children and different groups also affect intellectual aspects among children, at times it can also make up other defects. The indirect impact of environment on intellectual welfare is an interesting point which shows the significance of security and facilities discussion.

Discussion: In fact, children in this age enter a new stage in their lives in which they need a variety of facilities, such as sports, education and recreation. On the other hand, providing the environment and the possibility of using it, and participating in the programs are likely to be the main aspects.

This research proves that children can present valuable ideas and at times perfect and functional ones about adults' way of thinking. Paying deep attention to important factors of satisfaction and progress in children helps us make some changes in policies and executive programs to serve future citizens and the development of our country. These kinds of research studies, especially among children in Iran have not been conducted sufficiently. The necessity of a country development is considering financial capacities and intellectual welfare of the citizens in such a way that it can be felt in educational and executive organizations.

Ethical Considerations

Funding

In the present study, did not have any sponsors

Authors' contributions

All authors contributed in designing, running, and writing all parts of the research.

Conflicts of interest

This article does not conflict with other articles of my.

Acknowledgments

This article follows the principles of ethics and research and is endorsed by the Bu-Ali Sina University in this regard

مقدمه

بیش از ۲۴ درصد از جمعیت ایران را کودکان زیر ۱۴ سال تشکیل می‌دهند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵) و به‌عنوان یک شهروند و بازیگر اجتماعی، باید حقوقشان به رسمیت شناخته شود. در این نگاه کودکی صرفاً یک دوره گذار برای رسیدن به بزرگسالی نیست و کودکان فقط به‌عنوان کارگران آینده مورد توجه قرار نمی‌گیرند (الکاک، ۲۰۱۲). در دوره کودکی شخصیت افراد پایه‌ریزی شده و شکل می‌گیرد و بدون شک سیاست اجتماعی حاکم بر جامعه در زندگی حال و آینده این شهروندان کوچک تأثیر بسزایی خواهد داشت. بدیهی است که وضعیت کودکان از هر دو سطح عینی و ذهنی رفاه متأثر است.

رفاه از جمله موضوعاتی است که پیوسته بخش قابل توجهی از انرژی، زمان و دغدغه مسئولان جوامع را به خود اختصاص داده است. این موضوع به‌طور مستقیم با زندگی روزمره مردم در ارتباط است و مرز مشترک عموم شهروندان با حاکمیت به شمار می‌رود. مادامی این ارتباط باثبات می‌ماند که هر دو بعد عینی و ذهنی رفاه مردم برآورده شود.

مفهوم بهزیستی به معنای خوب بودن، به موضوع زندگی خوب پرداخته است. واژه رفاه به خوب گذرانی اشاره دارد؛ یعنی مفهوم بهزیستی یک مفهوم عام و با شمول بیشتر است که مفهوم رفاه در بطن آن قرار می‌گیرد. هر دو مفهوم بهزیستی و رفاه، به دو دسته ذهنی و عینی تقسیم می‌شوند (غفاری، ۲۰۱۲).

فیتز پتریک در کتاب «نظریه رفاه» واژه‌های رفاه و بهزیستی را به‌صورت «رفاه یا بهزیستی» به‌کار برده و دارای معنای نزدیک می‌داند. رفاه ذهنی به ویژگی‌های رفاه از منظر روانی خود فرد با توجه به تفسیری که از وضعیت خود منعکس می‌کند توجه می‌کند. در این وضعیت همان‌طور که فیتز پتریک اشاره می‌کند رفاه ذهنی به احساسات، ادراکات، شناخت‌ها و تجارب فردی مربوط می‌شود که خود فرد را موضوع قرار می‌دهیم (فیتز پتریک، ۲۰۰۴).

رفاه عینی با احساسات، ادراک و تجربه فرد بی‌ارتباط است. اما رفاه ذهنی به احساسات، شناختها و تجارب فردی مربوط می‌شود که موضوع رفاه قرار گرفته است. رفاه ذهنی ماهیت ذهنی دارد ولی در عین حال شاخصهای عینی در برآورده کردن رفاه ذهنی اثرگذارند و زمانی این اثر مشهود می‌شود که به امر ذهنی و معنایی بدل شود. آنچه در این مقاله به معنای رفاه ذهنی به کار می‌رود، معادل واژه *subjective well-being* در متون انگلیسی است. دلیل تأکید بر استفاده از معنای رفاه قرابت بیشتر با تعاریف حوزه علوم اجتماعی و به‌ویژه علم سیاست‌گذاری اجتماعی است.

در ادبیات این موضوع اصطلاح بهزیستی اغلب به‌جای رفاه ذهنی استفاده می‌شود، زیرا از هر مفهوم قراردادی یا ناشناخته در مورد شمولیت این مفهوم اجتناب می‌کند (دینر، ۲۰۰۲). هرچند بررسی رفاه ذهنی از سابقه طولانی برخوردار است، اما در این بین توجه به رفاه ذهنی کودکان نسبت به سایر حوزه‌ها متأخرتر است. در ارزیابی رفاه ذهنی کودکان به ارزیابی رضایت، خشنودی و شادی آنها نسبت به ایده‌آل‌های زندگی‌شان پرداخته می‌شود (علی‌تنه، ۲۰۱۲).

مسئله محدودیت ترجمه‌های حوزه رفاه در علوم اجتماعی نیز به عدم شفافیت کامل تمایز معانی دامن می‌زند. غالب ترجمه‌ها از واژه *Subjective well-being* در حوزه روانشناسی و با معنای بهزیستی صورت گرفته است. به استناد نمونه پژوهشهای خارجی حوزه علوم اجتماعی که از واژه *Subjective well-being* به‌منظور ارزیابی رفاه ذهنی کودکان استفاده کرده‌اند، در پژوهش حاضر نیز واژه رفاه ذهنی معادل کلمه لاتین *Subjective well-being* است و در بخشهایی از پژوهش که به مقالات ترجمه‌شده فارسی حوزه روانشناسی ارجاع می‌دهیم جهت رعایت امانت از واژه بهزیستی یا بهزیستی ذهنی استفاده می‌شود.

بر اساس مطالعات اولیه چنین به نظر می‌رسد که بیشترین توجه حوزه رفاه در علوم اجتماعی مربوط به معلولان، سالمندان و زنان بوده است. در واقع مسائل رفاه کودکان

به‌ندرت در منابع به چشم می‌خورد و به‌صورت جزیره‌ای و اغلب در قالب ترمیمی (مثلاً کودکان در معرض آسیب) نه پیشگیرانه است. اهمیت رفاه ذهنی از جایی معلوم می‌شود که حتی اگر افراد از رفاه عینی برخوردار باشند ولی رفاه ذهنی آنها تأمین نشده باشد، رضایت کافی از زندگی نخواهند داشت.

غفلت از مسئله کودکان نه در ایران بلکه در سایر کشورها نیز از سابقه برخوردار است که کیسیس^۱ و همکاران به عمده‌ترین دلایل اشاره کرده‌اند. از یکسو کمبود پژوهش‌های کودکان را مربوط به پیچیدگی بررسی موضوعات این گروه می‌دانند که در صورت ورود، بار مالی زیادی متوجه دولت می‌کند. از دیگر سو کمبود داده‌های بزرگ‌مقیاس نیز می‌تواند بر این بی‌میلی اثرگذار باشد (کیسیس و ریس، ۲۰۱۵).

کیسیس اشاره می‌کند که این بی‌توجهی سیاست‌گذاران و پژوهش‌ها ناشی از کمبود اهمیت سیاسی کودکان نیز هست. در سالهای اخیر تلاش‌های مربوط به توسعه سنج‌های رفاه ذهنی کودکان اثربخش بوده و رفاه ذهنی برخی کودکان در کشورهای مختلف ارزیابی شده است (گروسمنوس و همکاران، ۲۰۱۵). اکنون این نیاز احساس می‌شود که باید بر عوامل مؤثر تمرکز بیشتری داشت. بن‌اریه^۲ استدلال می‌کند که جمع‌آوری برداشت ذهنی کودکان از زندگی خود برای نظارت بر رفاه آنها نه تنها از طرف خانواده، بلکه از جانب سیاست‌گذاران نیز ضروری است (دنیستمن و بن‌اریه، ۲۰۱۶).

تاکنون در ایران به‌طور منسجم و مشخص درباره موضوع رفاه کودکان پژوهشی صورت نگرفته است. نکته مسلم اینکه در حوزه‌های اجتماعی کمتر به کودکان به‌عنوان یک گروه مجزا توجه شده است. در واقع کودکان نه به‌عنوان یک گروه شهروندی بلکه معمولاً با

1. Casas
2. Ben-Arieh

گروه خانواده یکسان تلقی می‌شوند. با مروری بر مباحث نظری و پژوهشهای علمی به سهولت متوجه می‌شویم که سیاستهایی که مختص خود کودکان باشد و به تفویض حقوق و مزایای کودکان جدای از خانواده پرداخته شود بسیار محدود است. این کمبود مطالعات و پژوهشهای حوزه کودکان، در موضوع رفاه ذهنی کودکان به‌عنوان موضوعی نسبتاً جدید، بیشتر به چشم می‌خورد.

توجه به رفاه ذهنی کودکان، تغییرات سیاستی و وضع قوانین بهتر در راستای بهبود رفاه ذهنی کودکان شامل سیاستهای خانواده، مدرسه و نظام آموزشی یا حتی بهبود وضعیت فراغتی و امنیتی کودک را به دنبال خواهد داشت. در لایه‌های پایین‌تر خود خانواده نیز با آگاهی از مؤلفه‌های رفاه ذهنی کودک، همگام با تأمین رفاه مادی، در جهت ارضای نیازهای ذهنی کودکان نیز برنامه‌هایی ترتیب خواهند داد. در نتیجه مسئله عوامل مؤثر بر رفاه ذهنی کودکان برای سیاستمداران، خانواده‌ها، مدارس، معلمان و دیگر افراد مرتبط حایز اهمیت است. عوامل مؤثر بر رفاه ذهنی را در گروه اجتماعات و حوزه‌ها می‌توان از یکدیگر تمیز داد، برای جلوگیری از ابهام و نیز متمایز کردن این دو گروه از یکدیگر، در این مقاله تنها به اجتماعات مؤثر بر رفاه ذهنی کودکان پرداخته و در پژوهشهای دیگری موضوع مقولات مؤثر بر رفاه مورد مذاقه قرار خواهد گرفت. -در بررسی عوامل مؤثر بر رفاه از ۴۶ مصاحبه با پنج گروه متخصصان، دانشگاهیان، معلمان، والدین و کودکان استفاده شده است که پس از تحلیل عاملی گویه‌ها مشخص شد، دو گروه متمایز حوزه‌های زندگی و اجتماعات بر رفاه ذهنی کودکان مؤثر هستند. منظور از حوزه‌های زندگی موضوعاتی همچون مشارکت، روابط خانوادگی، روابط دوستانه، اوقات فراغت، امنیت و غیره است، درحالی‌که وقتی از اجتماعات صحبت می‌شود، اجتماعاتی چون مدرسه، خانواده، محله و دوستان را شامل می‌شود. در

۱. مقاله حاضر بخشی از پایان‌نامه کارشناسی ارشد نویسنده مسئول است. گزارش پایان‌نامه در دو بخش شاخص‌سازی ارزیابی رفاه ذهنی کودکان و بررسی عوامل مؤثر آن تهیه شده است.

مقاله‌ای مجزا تأثیر حوزه‌های زندگی بر رفاه ذهنی کودکان گزارش خواهد شد. - از همین رو سؤالات اصلی پژوهش حول محور اجتماعات است که عبارتند از چه اجتماعاتی بر رفاه ذهنی کودکان اثر می‌گذارد؟ حضور کودکان در کدام جوامع تفاوت‌های اساسی و پایدار در رفاه ذهنی کودکان به وجود می‌آورد؟

به‌طور خلاصه آنکه این مقاله به دنبال ارزیابی وضعیت رفاه ذهنی کودکان ۱۰ تا ۱۲ ساله منطقه شش تهران و شناخت تأثیر اجتماعاتی که کودک در آن حضور دارد است. این موضوع از جهت سیاست‌گذاری برای بهبود رفاه ذهنی کودکان حائز اهمیت است. سنجش رفاه ذهنی با شاخصهای عینی قابل‌سنجش و ارزیابی است. همچنین اثر عوامل عینی در برآورده کردن رفاه ذهنی و رضایت فرد مشهود است که به امر ذهنی و معنایی بدل می‌شود. از این‌رو ساخت شاخصهای قابل‌سنجش عینی برای ارزیابی رفاه ذهنی گامی اساسی است.

مبانی نظری

گواسومی به نقل از دینر و سو بیان می‌کند که رفاه ذهنی همراه با شاخصهای اقتصادی و اجتماعی، یکی از روشهای اصلی ارزیابی کیفیت زندگی جوامع است. در دیدگاه دینر دو جنبه از رفاه ذهنی حائز اهمیت است. یکی جنبه شناختی که به‌صورت رضایت فرد از زندگی تصور می‌شود و دیگری جنبه عاطفی که معمولاً به‌صورت احساس شادی یا ناراحتی افراد یا تعادل میان احساس خوشایند و ناخوشایند در نظر گرفته می‌شود (گواسومی، ۲۰۱۳). دینر نظریه‌های رفاه ذهنی را بر اساس تأکید بر اثرات پایین-بالا (بیرونی/ موقعیتی) یا اثرات بالا-پایین (صفات درونی و فرایندها) از یکدیگر متمایز می‌سازد. در نظریه‌های پایین-بالا، بهزیستی ذهنی^۱ محصول لحظات خوشایند و ناخوشایند است. در رویکردهای بالا-پایین رفاه ذهنی محصول صفات درونی و فرآیندهای روان‌شناختی است (فراهانی و شکری، ۲۰۰۸).

۱. برای حفظ امانت در مقاله فارسی که به صورت بهزیستی ذهنی معنا شده است.

برخی مطالعات تأثیر صفات شخصیتی بر رفاه ذهنی کودکان (با زیرمقیاسهای برونگرایی، وظیفه‌شناسی، ثبات عاطفی و باز بودن) را نشان داده است. برای مثال ویترسو (۲۰۰۱) بین ثبات عاطفی و برونگرایی با رفاه ذهنی در بین ۲۶۴ نوجوان ۱۹ ساله نروژی بررسی انجام داد و ثبات عاطفی پیش‌بینی کننده بسیار قوی رفاه ذهنی شناخته شد (به نقل از گوسوامی، ۲۰۱۳). اگرچه مطالعاتی از این قبیل بیش مفیدی در مورد ارتباط بین شخصیت نوجوانان و رفاه ذهنی آنها ارائه کرده است اما با گذر زمان پژوهشهایی که برای تأیید تأثیر صفات شخصیتی بر رفاه ذهنی در گروه‌های کودکان و جوانان انجام می‌شد، کمتر مورد توجه قرار گرفت.

دینر و همکاران (۱۹۹۵) ضمن تأیید تأثیر صفات شخصیتی بر پیش‌بینی بهتر رفاه ذهنی افراد، بر تفاوت افراد کشورهای مختلف و یا فرهنگهای متفاوت نیز تأکید می‌کنند و جمع‌آوری داده‌های طولی از کودکان و نوجوانان را ضروری می‌دانند (دینر، ۲۰۰۵). پژوهشهایی مانند مطالعات گوسوامی (۲۰۱۳) نیز نشان می‌دهد که ویژگیهای شخصیتی درصد ناچیزی (۱۸.۵ درصد) از واریانس رفاه ذهنی کودکان را نشان می‌دهد و بخش عمده (۸۱.۵ درصد) غیرقابل توضیح است. در رابطه با کودکان به نظرمی آید رویکرد پایین به بالا و بررسی نقش عوامل محیطی اهمیت بیشتری یافته است (گیل مین و همکاران، ۲۰۱۴). در نتیجه ارتباط بین سیاست‌گذاری اجتماعی و رفاه ذهنی می‌تواند به‌عنوان راه میانجی باشد و از طریق «زندگی محیطی» و «رویدادهای زندگی» به شکل‌گیری ویژگیهای شخصیتی کمک کند (گیل مین، ۲۰۱۴).

ریس و همکاران (۲۰۱۰) بر مبنای پژوهشهای کمی و کیفی پیرامون کودکان، حوزه شاخصهای رفاه ذهنی کودکان را توسعه دادند. تفاوت این شاخص با سنج‌های دیگر رفاه ذهنی کودکان مانند مقیاس رضایت از زندگی دانش‌آموزان که به‌طور گسترده‌ای استفاده شده

است، به این خاطر است که این تحقیق به جای شاخصهای اقتباس شده از والدین مبتنی بر برداشتهای خود کودکان، از حوزههای مهم زندگی بود (گیل مین، ۲۰۱۴).

مطالعه هلدر و کلمن (۲۰۰۹) احتمالاً اولین در نوع خود بود که به طور گسترده به بررسی ارتباط شبکه گسترده‌ای از روابط اجتماعی در هر دو جنبه مثبت و منفی با شادی کودکان می‌پردازد و همه چهار نوع رابطه را مورد بررسی قرار داده است (روابط منفی با همسالان، رفتار بد نسبت به دیگران، برقراری ارتباط با دوستان و تعامل با خانواده). نتایج نشان داد که هر چهار نوع رابطه با شادی دارای ارتباط بوده و پیش‌بینی کننده شادی کودکان است. باین حال، این تحلیل هولدر و کلمن کیفیت دوستی کودکان و اینکه کدام یک از انواع رابطه بیشترین تأثیر را بر کودک می‌گذارد را نشان نمی‌دهد. به طور کلی این دسته از پژوهشها بر شش زمینه از روابط اجتماعی تأکید می‌کند. این زمینه‌ها شامل دوستی، تجارب قلدری دیدن توسط دیگر دوستان، مورد آزار قرار گرفتن توسط بزرگسالان، عاطفه منفی دوستی، ارتباط با والدین، ارتباط با بزرگسالان در محله می‌شود (به نقل از گوسوامی، ۲۰۱۱).

گوسوامی (۲۰۱۱) در پژوهش خود بر جنبه مثبت و منفی کیفیت روابط اجتماعی و بررسی ارتباط آن با رفاه ذهنی کودکان تأکید داشته است. وی روابط کودکان با خانواده و بزرگسالان در محله و جنبه‌های مثبت دوستی را مورد بررسی قرار داد. از سوی دیگر، تجارب کودکان که توسط جوانان دیگر مورد آزار واقع شدند، یا رفتارهای ناعادلانه توسط بزرگسالان دیده‌اند بررسی شده است. در میان آنها، رابطه کودکان با خانواده خود از برجسته‌ترین بوده است. زمینه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی ممکن است تأثیر متفاوتی بر رفاه فردی کودکان بگذارد.

دوره دوم کودکی یا نوجوانی دوره‌ای از تغییرات مهم و عمیق رشد است که همزمان با تغییرات در مدرسه (از ابتدایی تا متوسطه) در بسیاری از کشورها شکل می‌گیرد. پژوهشهای

محدودی به‌طور خاص بر دوره کودکی و نوجوانی تمرکز کرده است و این تعداد محدود کودکان و نوجوانان را در مقایسه با بزرگسالان دارای رفاه ذهنی بالایی می‌دانند (کیسیس و همکاران، ۲۰۱۳) و یک کاهش تدریجی رفاه ذهنی از اول نوجوانی تا انتها دیده می‌شود (کاراسکو و همکاران، ۲۰۱۷). در این سن از نظر رشد مغز، غدد، احساسات، شناخت، رفتار و روابط بین فردی تغییراتی اتفاق می‌افتد (زاکسکین، ۲۰۱۴). همچنین در میان دیگران بودن، فشار مدرسه و نگرانی جهت تعلق و فشار همسالان، جنبه‌های فیزیکی، شناختی، روانی و اجتماعی عمیقاً دوران بلوغ را تغییر می‌دهد. مطالعات مقطعی اجازه نمی‌دهد که تغییرات فردی یا مربوط به مجموعه افراد را از هم تشخیص دهیم و شکاف موجود را برطرف کنیم (کاراسکو و همکاران، ۲۰۱۶).

در سویی دیگر تفاوت رفاه ذهنی بین جنسها در کودکان و نوجوانان، در حوزه‌های خاص زندگی گزارش شده است. پژوهشهای معدودی تأثیر جنسیتی صرف را بر تفاوت سطح رفاه ذهنی بین کودکان و بزرگسالان نشان می‌دهند (کیسیس و همکاران، ۲۰۰۷؛ گیلمن و هونبر، ۲۰۰۳؛ گروسمنوس و همکاران، ۲۰۱۵). در اصل تفاوت رفاه ذهنی نه صرفاً ناشی از جنسیت، بلکه در هر گروه جنسیتی در حوزه‌های مختلف زندگی رفاه ذهنی متفاوتی گزارش شده است. به‌عنوان مثال، کیسیس و همکاران (۲۰۰۷) دریافتند که دختران ۱۲ تا ۱۶ ساله نمره رضایت بالاتری نسبت به پسران همان سن در حوزه یادگیری گزارش می‌دهند. درحالی‌که پسران نمره رضایت بالاتر در فعالیتهای فیزیکی نسبت به دختران دارند (کاراسکو و همکاران، ۲۰۱۵). همچنین کیسیس (۲۰۱۰) نشان داد دخترها در بخش مدرسه رفتن و روابط بین فردی از رفاه ذهنی بالاتری برخوردار هستند (برادشاو و همکاران ۲۰۱۱؛ کیسیس و همکاران، ۲۰۱۳؛ گریگوراس، ۲۰۱۳). درحالی‌که رفاه ذهنی پسران در ارائه تصویر از خود، اعتمادبه‌نفس و ظاهر بالاتر است (گریگوراس، ۲۰۱۳؛ ریس و همکاران، ۲۰۱۰؛ کیسیس، ۲۰۱۱) همچنین روند کاهش رفاه ذهنی پسران و دختران متفاوت است. این کاهش

احتمالاً در میان دختران طولانی مدت تر است. به این معنی که سیستم خود پایداری دختران به تغییرات خارجی حساس تر بوده و بین تغییرات در سن پایین تر دختران، در همه حوزه های فیزیکی و شناختی با الگوی خاص از رفاه ذهنی رابطه وجود دارد (دینستن و بن اریه، ۲۰۱۶).

اولین درک کودکان از رفاه ذهنی (پسران و دختران) درخصوص درک آنان از ایمنی در خانه و مدرسه است. کودکان قادر به گزارش قابل اعتمادی از ادراک آنها نسبت به ایمنی در شرایط مختلف هستند. در بررسیهای بن اریه از مقایسه امنیت کودکان، ادراک کودکان از ایمنی با وضعیت های مختلف همبستگی مثبت دارد. این واقعیت نشان می دهد که ایمنی کلی در زندگی با رفاه ذهنی همبسته است و در نتیجه یافته های ما این اعتبار را دارد که ایمنی یک موضوع فراگیر در زندگی کودکان است که نه تنها در حوزه فردی بلکه به طور کلی باید آن را در نظر گرفت. علاوه بر این، مدرسه حداقل مکان امنی است که باید برای کودک فراهم باشد، زیرا مدرسه از جمله مکانهایی است که زورگویی و خشونت همسالان نسبت به یکدیگر می تواند امنیتشان را تهدید کند (فو و همکاران، ۲۰۱۳).

همچنین برونفن برنر یکی از نظریه پردازانی است که به تقسیم بندی اجتماعات حضور کودک پرداخته است. در نظریه نظامهای بوم شناختی، برنر (۱۹۹۵) عنوان می کند که رشد کودک تحت تأثیر چندین لایه از محیط قرار دارد و تغییرات یا تعارضات در هر لایه می تواند به لایه های دیگر منتقل شود (به نقل از آقاپور، ۲۰۱۰).

در این نظریه خانواده، گروه همسالان، مدرسه یا محیط های کاری و نظامهای اجتماعی بزرگ تر لایه های محیطی تأثیرگذار بر جنبه های رشد کودک است که خانواده پردوام ترین، اثرگذارترین و نزدیک ترین لایه از این محیطها است. الگوی بوم شناختی، عوامل مؤثر بر تحول رشد فردی، آموزشی، اجتماعی و تغییرات حاصل از آن را در طول زندگی به طور پیوسته مورد بررسی قرار می دهد (برنر، ۱۹۷۹). این الگو محیط اجتماعی را به ۴ سیستم تقسیم می کند

که عبارت از سیستم کوچک، سیستم میانی، سیستم برونی و سیستم بزرگ است. سیستم کوچک: این سیستم شامل خانواده که متشکل از کودک، والدین و خواهر و برادر است و همه این اعضا بر یکدیگر تأثیر متقابل دارند. عملکرد خانواده با متغیرهای مربوط به اعضای آن ارتباط دارد. عوامل مربوط به والدین مانند سن، شخصیت، وضعیت مالی، شغلی، سطح تحصیلات و وضع سلامتی والدین بر عملکرد خانواده تأثیرگذار است. سیستم میانی: سیستم کوچک خانواده تحت تأثیر سیستم میانی که آن را احاطه کرده است، قرار می‌گیرد. سیستم میانی شامل محیط‌هایی از جمله خانواده گسترده شامل پدربزرگ و مادربزرگ، همسایگان، همکاران و دوستان می‌شود که خانواده در آن شرکت فعالانه دارد. سیستم برونی: سیستم میانی خود تحت نفوذ سیستم برونی قرار دارد. این سیستم شامل محیط‌های اجتماعی از جمله رسانه‌های گروهی، سیستم آموزشی، خدمات رفاهی، اجتماعی، درمانی و حمایتی می‌شود.

سیستم بزرگ: سیستم بزرگ یا آخرین لایه به نگرشها، فرهنگ، باورها و ارزشهای نهفته در نهادهای اجتماعی جامعه اشاره می‌کند که بر نوع عملکرد خانواده‌ها تأثیر بسیاری می‌گذارد. اگر فرهنگی بر ارزشهای انسان دوستانه تأکید داشته باشد، نتیجه آن نگرشهای مثبت نسبت به این گروه است. عقاید گروه‌های ویژه فرهنگی - نژادی در چگونگی واکنشهای افراد در برابر این موضوع دخالت دارد (ساریخانی، ۲۰۱۴).

اواخر کودکی یا اوایل نوجوانی دوره‌ای است که کودک با کشمکش و تعارضهایی مواجه می‌شود. افراد بیشتر درگیر فعالیتها می‌شوند، خود هماهنگی بیشتری را تجربه می‌کنند، انتظار بیشتری از زندگی دارند و در نهایت برخوردار از رفاه در این سن نیز مقوله مهمی تلقی می‌شود (لواسانی، ۲۰۱۳).

یکی از تقسیم‌بندیهای مرجع در ایران، تقسیم‌بندی کانون پرورش فکری کودکان و

نوجوانان درباره دوره کودکی و نوجوانی است. این تقسیم‌بندی شامل گروه الف (آمادگی و سال اول دبستان)، گروه ب (سال‌های دوم و سوم دبستان)، گروه ج (سال‌های چهارم، پنجم و ششم دبستان)، گروه د (هفتم و هشتم و نهم دبیرستان)، گروه هـ (دهم و یازدهم و دوازدهم دبیرستان) است.

گروه منتخب این پژوهش گروه ج در نظر گرفته شده است. انتخاب گروه سنی ۱۰ تا ۱۲ ساله، به پیروی از مطالعات یونیسف و مطالعات انجام شده بر رفاه ذهنی کودکان در نمونه‌های خارجی است. کودکان این دوره به سطحی از رشد عقلی رسیده و می‌توانند درک درستی از مفاهیم انتزاعی داشته باشند.

با وجود اینکه پژوهش حاضر مبتنی بر یافته‌های کیفی بر این عوامل دست یافته است، منابع نشان‌دهنده اهمیت روابط گروه خانواده با کودک و سازنده بودن سطح ارتباط با دوستان و همسالان و سایر بزرگسالان است و بحث امنیت روانی کودک در اجتماع خانه، مدرسه و محله نیز به چشم می‌خورد. هر کودکی بلافاصله بعد از تولد وارد اجتماع خانواده می‌شود. اولین محیط رشد، پرورش، فعالیت و ارتباطات کودک خانواده است. بعد از خانواده مدرسه دومین اجتماع حضور کودک است که با گروه بزرگ‌تر و بیشتری از افراد وارد ارتباط می‌شود. به تدریج با بیشتر شدن فعالیتها کودک در مکانهای بزرگ‌تر شهری نیز وارد می‌شود. در واقع اولین و گسترده‌ترین اجتماع حضور کودک خانه است و تأمین حس آرامش از خانواده به سایر اجتماعات هم منتقل می‌شود. در درجه دوم مدرسه و به‌ویژه افراد حاضر در مدرسه امنیت را می‌سازند و در نهایت نیز بحث امنیت تأمین شده در محل زندگی برای کودکان مطرح است.

یکی دیگر از مؤلفه‌های جدی و پر سابقه در مطالعات مربوط به کودکان به بحث روابط می‌پردازد. روابط بسته به اجتماعات حضور کودک معمولاً به سه گروه خانواده، گروه دوستان و همسالان و معلمان مدرسه قابل تقسیم است.

رفاه ذهنی کودکان، قضاوت نسبت به زندگی و مجموعه احساسات مثبت و منفی کودک

نسبت به موقعیت و شرایط است. بنا بر دیدگاه ریس^۱، رفاه ذهنی از دو جنبه عاطفی و شناختی ساخته می‌شود که پژوهش حاضر بر هر دو جنبه توجه کامل داشته است و عاطفه مثبت/ منفی کودک، رضایت کلی از زندگی و رضایت از حوزه‌های مختلف زندگی کودکان را مورد مطالعه قرار داده است. در راستای بررسی تأثیر اجتماعات کودک بر رفاه ذهنی، تأکید بیشتر بر رضایت کودک از زندگی و بررسی وضعیت اجتماعات از نظر کودک (خوداظهاری) است. همچنین تأثیر هر یک از اجتماعات خانواده، مدرسه و افراد مدرسه، محیط و دوستان (سیستم کوچک، میانی و برون) بر احساس رضایت کودکان از زندگی بررسی می‌شود.

شواهد حاکی از آن است که بیشترین توجه به رفاه در ایران مربوط به معلولان، سالمندان و زنان بوده است و بیشترین توجه به کودکان شامل گروه در معرض آسیب است. شیانی (۲۰۰۳) در مطالعه‌ای با عنوان «مشارکت اجتماعی کودکان» به یکی از ابعاد نوین مشارکت اجتماعی، یعنی مشارکت کودکان اشاره می‌کند. فرض بر نیاز جامعه ایران به تحول اندیشه و تکامل راه‌های مشارکتی است تا از این طریق هر کودکی راه‌های ایفای نقش را کشف کند و به ارائه راهکارهایی جهت بهبود وضعیت مشارکت کودکان پردازد.

در باب رفاه ذهنی و عوامل مؤثر بر آن، نیلی و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی با عنوان «شناسایی عوامل مؤثر بر رفاه ذهنی در ایران» نشان دادند که عوامل درآمد، وضعیت شغلی، سلامت فردی، اعتقادات مذهبی، روابط و پیوندهای خانوادگی، سن و جنسیت بر سطح رفاه شهروندان ایرانی تأثیرگذار هستند.

برادشو^۲ و همکاران (۲۰۱۱) در مقایسه‌ای بین‌المللی، به بررسی رفاه ذهنی کودکان در دو سطح تحلیل ماکرو، بین‌المللی (اتحادیه اروپا) و سطح میکرو، ملی (انگلیس) پرداخته و دریافته‌اند که در سطح خرد رفاه شخصی با داشته‌ها و شرایط خانه دارای ارتباط است ولی

1. Rees

2. Bradshaw

با ساختار خانواده و روابط خانوادگی ارتباط نشان نمی‌دهد. رفاه در مدرسه با هیچ متغیری مرتبط نیست. سلامت ذهنی با ساختار خانواده در سطح خرد مرتبط است. اگرچه برخی از ویژگیهای جمعیتی و اجتماعی - اقتصادی با رفاه کودکان ارتباط دارد ولی سطح کمی از تغییرات را به خود اختصاص داده‌اند.

در باب روابط اجتماعی و رفاه ذهنی کودکان، گوسوامی^۱ (۲۰۱۲) در یک پژوهش ملی بین ۶۷۲ دانش‌آموز مدرسه راهنمایی در سراسر انگلستان نشان داد که سطح روابط کودک با خانواده، بزرگسالان محله و روابط مثبت با دوستان، رفاه ذهنی کودک را افزایش داده است، درحالی‌که روابط منفی با دوستان، تجربه آزار از بزرگسالان، رفتار ناعادلانه توسط بزرگسالان باعث کاهش رفاه ذهنی کودکان می‌شود. روابط خانواده، روابط مثبت با دوستان و تجربه آزار به تدریج بیشترین تأثیر را بر رفاه ذهنی کودکان می‌گذارد. در همین راستای روابط کودکان، دینیسمن و همکاران (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان «رفاه ذهنی نوجوانان اسپانیایی: تغییرات با توجه به تفاوت ساختار زندگی» نشان دادند که کودکان با دو والدین در همه حوزه‌ها از رفاه ذهنی بهتری برخوردار هستند. همچنین به ترتیب کودکان تحت حمایت، کودکان تک والدین و در نهایت کودکان دو والدین از ثبات زندگی متفاوتی برخوردارند که کودکان تحت حمایت کمترین ثبات، بعدازآن کودکان تک والدین هستند.

رفاه امری بسیار پیچیده است، به همین خاطر پنداشته مردم نسبت به مقوله رفاه و نگرش و نیاز افراد در جهت برآورده کردنشان بسیار حائز اهمیت است. در صورت عدم توجه به این مسئله، ممکن است دولتها ضمن تلاشهایی با هزینه هنگفت مالی و زمانی، کژ کارکردی و موازی کاری‌هایی انجام دهند و به‌خوبی امکان دستیابی به هدف موردنظر را نداشته باشند و از طرف دیگر دستیابی به رفاه نیز برای شهروندان میسر نمی‌شود. برخی نویسندگان و متخصصان رفاه ذهنی کودکان، مانند بن اریه (۲۰۰۵)، استدلال می‌کنند که

1. Goswami

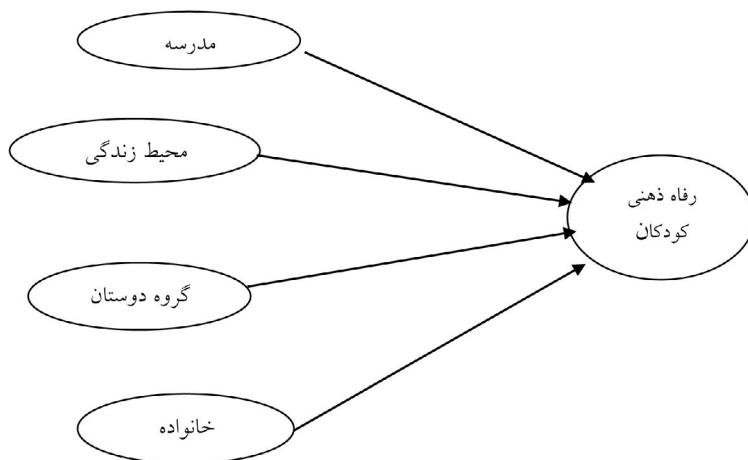
جمع‌آوری برداشت ذهنی کودکان و نوجوانان از زندگی روزانه خود برای نظارت بر رفاه آنها ضروری است. چیزی که به نوبه خود اگر سیاستمداران، پزشکان و جامعه به طور کلی قصد تصمیم‌گیری آگاهانه در مورد مسائل مربوط به نسل جوان داشته باشند امری مهم و قابل توجه به نظر می‌رسد (کاراسکو و همکاران، ۲۰۱۶).

توجه بیشتر به رفاه ذهنی کودکان می‌تواند به تغییر و پیشرفت‌های خوبی در سیاست‌گذاریها منجر شود. بررسی نیازها و علایق کودکان از نظر خودشان و شفاف‌تر شدن مسائلی مانند اهمیت علاقه‌ورزی والدین نسبت به کودکان، حق نظر و مشارکت عملی قائل شدن برای کودکان، دید سیاستمداران را گسترده‌تر کرده و به تغییرات بخشی از قوانین یا وضع قوانین جدیدی در راستای بهبود رفاه ذهنی کودکان منجر می‌شود. این تغییرات می‌تواند شامل سیاست‌های خانواده، مدرسه و نظام آموزشی یا حتی بهبود وضعیت فراغتی و امنیتی کودک باشد. در لایه‌های پایین‌تر خود خانواده‌ها نیز با آگاهی از مؤلفه رفاه ذهنی کودک، همگام با رفاه مادی، در جهت ارضای نیازهای ذهنی کودکان برنامه‌هایی ترتیب دهند. برای مدرسه، معلمان و دیگر افرادی که مرتبط با کودک هستند نیز این مسئله که رفاه ذهنی کودک عمدتاً از کدام متغیر تأثیر می‌پذیرد حایز اهمیت است. تعیین اینکه ژنها و صفات شخصیتی، شرایط زیست‌محیطی و ویژگیهای جمعیتی تا چه میزان و در چه حوزه‌هایی تفاوت‌های اساسی و پایدار ذهنی در کودکان به وجود می‌آورد یا اینکه چه میزانی از احساس رضایت، موفقیت و سلامت روان کودک با رفع نیاز و خواسته‌هایش مرتبط است. این قبیل پژوهشها به همه گروه‌های والدین، مدارس و نظام آموزشی و حتی مهدکودک‌ها، در راستای ارتقای کیفیت آموزش کودکان به‌عنوان حساس‌ترین گروه آموزشی خدمت ارزنده‌ای ارائه می‌دهد. در سطح کلان نیز پیشنهادها در تعیین و تغییر سیاست‌گذاریهای حوزه‌های مختلف ویژه کودکان اثرگذار خواهد بود.

مرور مطالعات داخلی نشان‌دهنده این موضوع است که در بین مطالعات انجام‌شده

فارسی به مسئله کودکان توجه نشده است و هیچ پژوهشی در حوزه رفاه ذهنی کودکان و نوجوانان انجام نگرفته است. در واقع در موضوع رفاه ذهنی کودکان با فقدان هرگونه پژوهش یا پایان‌نامه مرتبط مواجه هستیم و در بحث رفاه عینی هم منابع و پژوهشهای فارسی انگشت‌شمار است. به همین خاطر عمده منابع از مقالات و پژوهشهای لاتین تأمین شده است که سختیها و مشکلات بسیاری برای محقق به همراه داشت. مطالعات فارسی محدودی به بحث رفاه ذهنی و آن هم سطح بزرگسال پرداخته‌اند. در مطالعات خارجی وضعیت متفاوت است، پژوهشهای بسیاری بر رفاه ذهنی کودکان، جنبه‌ها و ابعادشان متمرکز هستند. پژوهشهایی اخیر و در دسترس عمدتاً به بررسی تأثیر عوامل متفاوت بر رفاه ذهنی کودک و یا مقایسه‌های تطبیقی بین وضعیت رفاه ذهنی کودکان در بین کشورهای مختلف پرداخته‌اند. قدیمی بودن و در دسترس نبودن منابع و مقالاتی که به صورت کامل سنجه‌های ارزیابی رفاه ذهنی کودک و نحوه ساخت این سنجه‌ها را توضیح دهد، به تأکید بیشتر بر مصاحبه‌ها و خروجی بومی کار برای ساخت سنجه‌ها منجر شد. بر اساس مباحث مطرح‌شده در این بخش، مدل نظری پژوهش در شکل شماره (۱) قابل مشاهده است.

شکل (۱) عوامل مؤثر بر رفاه ذهنی کودکان

روش

ماهیت و روش تحقیق

پژوهش پیش‌رو از حیث هدف در زمره تحقیقات کاربردی و بر اساس ماهیت داده‌ها از نوع کمی شناخته می‌شود که از منظر روش جز تحقیقات پیمایشی است. هدف ارزیابی اجتماعات مؤثر بر رفاه ذهنی کودکان ۱۰-۱۲ ساله منطقه شش تهران است که انتخاب منطقه شش به‌عنوان میدان پژوهش دلایل متعددی دارد که مهم‌ترین آن دسترس‌پذیری و شناخت منطقه جهت محقق است.

جامعه آماری، حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

جهت سنجش اجتماعات مؤثر بر رفاه ذهنی کودکان از روش پیمایش و پرسشنامه استفاده شده است. سؤالات پرسشنامه از قبیل بررسی وضعیت اجتماع کودکان از طیف ۱۰ نمره‌ای (۰) اصلاً- ۱۰ خیلی زیاد) استفاده شده است. با توجه به کودک بودن جامعه آماری تحقیق، رعایت ملاحظات اخلاقی با دشواریهایی همراه بود. باین‌حال برای رعایت اصول اخلاق پژوهش طبق چارچوب سازمان آموزش و پرورش، با هماهنگی آموزش و پرورش منطقه شش، تأیید مدیران مدرسه و در حضور معلمان فرایند توضیح نحوه پژوهش و آثار آن برای کودکان شفاف شد. جامعه آماری این پژوهش، دانش‌آموزان مقاطع چهارم تا ششم مدارس منطقه شش تهران بودند. در مجموع ۶۴۶۲ دانش‌آموز در سه مقطع فوق‌الذکر تحصیل می‌کنند که ۳۳۱۴ (۵۱/۲۸ درصد) دختر و ۳۱۴۸ (۴۸/۷۱ درصد) پسر را شامل می‌شود. همچنین ۴۹۴۰ (۷۶/۴۵ درصد) دانش‌آموز در حال تحصیل در مدارس دولتی و ۱۵۲۲ (۲۳/۵۵ درصد) دانش‌آموز محصل مدارس غیردولتی هستند. بر اساس تقسیم‌بندی پایه‌ها ۲۱۵۰ (۳۳/۲۷ درصد) در پایه چهارم، ۲۱۵۰ (۳۳/۲۷ درصد) در پایه پنجم و ۲۱۶۲ (۳۳/۴۵ درصد) در پایه ششم مشغول به تحصیل هستند (سازمان آموزش و پرورش شهر تهران، ۲۰۱۵).

در اجرای پیمایش از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای و مطابق استفاده شده است. ابتدا منطقه شش به دو پایگاه اقتصادی رو به بالا و بالا تقسیم کردیم. شهرداری تهران بر اساس سه مؤلفه سطح اقتصادی، تحصیلات و مهاجرت، محلات تهران را در سال ۱۳۸۹ در ده خوشه طبقه‌بندی کرده است. مشاهده وضعیت منطقه ۶ نشان می‌دهد تمام محلات این منطقه جزء ۴ خوشه بالا با ویژگی‌های اقتصاد متوسط رو به بالا و بالا، بی‌سوادی کم و مهاجرت کم‌وزیاد است. با حذف مؤلفه مهاجرت، با توجه به یکسان بودن سطح تحصیلات در همه منطقه، منطقه به دو پایگاه اقتصادی متوسط رو به بالا و بالا تقسیم می‌شود (برای مطالعه بیشتر نک. خوشه‌بندی اقتصادی-اجتماعی محلات شهر تهران، ۱۳۸۹). از هر بخش به‌طور تصادفی دو مدرسه دولتی دخترانه و پسرانه و یک مدرسه غیرانتفاعی انتخاب شد. به‌عبارت‌دیگر از هر پایگاه سه مدرسه و در مجموع ۶ مدرسه مورد ارزیابی قرار گرفت که در همه مدارس سه‌پایه چهارم، پنجم، ششم (کودکان سن ۱۲-۱۱-۱۰ سال) بررسی شدند. در این تحقیق از بین ۱۲۶۰۶ نفر دانش‌آموز از دانش‌آموزان دوره دوم ابتدایی مدارس دولتی و غیرانتفاعی منطقه شش، ۴۶۳ نفر به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شده‌اند. در روش نمونه‌گیری احتمالی هر یک از افراد شانس برابری برای انتخاب شدن دارند.

یافته‌های این پژوهش در دو بخش توصیفی و تبیینی ارائه شده است. برای تحلیل آماری یافته‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS21 استفاده شده است. در بخش توصیف از آماره‌های میانگین، میانه، واریانس و غیره استفاده شده است. در بخش تبیین نیز از آزمون همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون چندمتغیره و تحلیل مسیر استفاده شده است.

سنجه‌ها

رفاه ذهنی کودکان متغیر وابسته و ۵ اجتماع حضور کودکان مدرسه، افراد مدرسه (تحلیل عاملی گوی‌های مربوط به مدرسه نشان‌دهنده وجود دو عامل مستقل مدرسه و افراد مدرسه

است)، محیط، خانواده و دوستان متغیرهای مستقل این پژوهش را می‌سازند. متغیر وابسته در این پژوهش رفاه ذهنی کودکان (با دامنه ۰ تا ۱۰۰) است. برای سنجش وضعیت رفاه ذهنی کودکان از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده شده است. (همان‌طور که قبل تر بیان شد، محور اصلی پایان‌نامه ساخت شاخص‌های سنجش رفاه ذهنی کودکان بوده است. برای این منظور با اجرای پژوهش کیفی مؤلفه‌های رفاه ذهنی کودکان شناسایی شد. پس از آن با طراحی پرسشنامه و اجرای پیمایش وضعیت روایی و پایایی آن محاسبه و مورد تأیید قرار گرفت). این پرسشنامه با ۶۲ گویه ۸ مؤلفه سازنده رفاه ذهنی را نشان می‌دهد. نکته مهم این پرسشنامه ارزیابی جزء به جزء مؤلفه‌های سازنده رفاه ذهنی است. اغلب شاخص‌های مربوط به رفاه ذهنی کودکان، آن را به صورت کلی و نهایتاً با ۵ گویه می‌سنجند. برای سنجش روایی ابزار علاوه بر استفاده از تحلیل عاملی ($KMO=0/732$ ، $\alpha=0/803$) از روایی وابسته به معیار استفاده شده است. برای این کار همبستگی نتایج شاخص رفاه ذهنی با سنجه‌های معتبر (SLSS مقیاس رضایت از زندگی دانش‌آموزان) و (BMSLSS مقیاس چندبعدی خلاصه رضایت از زندگی دانش‌آموزان) مورد ارزیابی قرار گرفت. نتایج آزمون همبستگی پیرسون به شرح جدول شماره (۱) گزارش می‌شود.

جدول (۱) آزمون همبستگی پیرسون بین سنجه‌های معرف رفاه ذهنی کودکان (جدول ۱)

	BMSLSS	SLSS	متغیر مستقل متغیر وابسته
r	۳۲۰	۵۰۶	شاخص رفاه ذهنی کودکان
p	۰/۹۹	۰/۹۹	
n	۴۵۳	۴۵۳	

قبل از پرداختن به وضعیت روایی و پایایی متغیرهای مستقل، لازم است تعاریف نظری و عملیاتی این متغیرها ارائه شود. در زیر به اختصار تعاریف متغیرهای مستقل ارائه شده است.

مدارس به عنوان یک فرآیند رسمی آموزش با برنامه درسی معین تعریف می‌شوند که از جنبه‌های گوناگونی بر کودکان اثرگذار هستند (ابری، ۲۰۱۱). در اکثر کشورها طبق قوانین سیستم آموزشی شرکت در مدارس اجباری است. در ایران مدرسه به سه دوره ابتدایی، متوسطه اول و متوسطه دوم تقسیم می‌شود.

دوستان معمولاً از همسالان کودک هستند. به دنبال هویت‌یابی در این سن تمایل به استقلال از خانواده، ارتباط با دوستان در بین این گروه بیشتر دیده می‌شود. این گروه سنی به دنبال جلب توجه و گرفتن هم‌سالان خود در کارها و حتی ظاهر خود هستند (ابری، ۲۰۱۱). محیط زندگی یا محله: کریات بیان می‌کند که محله، واحد فیزیکی و اجتماعی با سازمان‌های اجتماعی است که بزرگ‌تر از خانواده و کوچک‌تر از شهر است. آشنایی با ناحیه محله باعث آسودگی خاطر بوده و هرچه شخص به طرف لبه‌های آن می‌رود آشنایی او با مردم و مکان‌ها کمتر می‌شود. (ماجدی و همکاران، ۲۰۱۴). «فضاهای عمومی» به عنوان بستر کالبدی حضور شهروندان و برقراری تعاملات اجتماعی ایشان در محالت، نقش عمده و مهمی را از دونقطه نظر کالبدی ادراکی و اجتماعی ایفا می‌کنند.

خانواده مهم‌ترین بخش محیط کودک و قوی‌ترین عامل اجتماعی کردن کودکان تلقی می‌شود و رفتار اجتماعی را هدایت و ارزش و هنجار و اعتقادات را به کودک منتقل می‌کند (ابری، ۲۰۱۱). ریبل به مسئله روابط عاطفی کودک با والدین از نظر محبت و علاقه تأکید می‌کند و رفتارهایی مانند محبت و حمایت یا تنبیه‌ها را عامل به وجود آمدن نارضایتی عاطفی در کودکان می‌داند.

جدول (۲) تعریف عملیاتی متغیرهای مستقل پژوهش

خانواده	محل
خانواده من در انجام کارهایم (مدرسه، مشکلات و ...) به کمک می‌کنند	در محله ما فضای کافی برای بازی و تفریح خوب وجود دارد
پدر و مادرم نسبت به همدیگر مهربان هستند	محل زندگی‌ام را دوست دارم
من در خانه احساس آرامش می‌کنم	چیزهایی که لازم دارم در محله وجود ندارد.
دوست دارم بیشتر تنها باشم یا با افرادی غیر از خانواده وقت بگذرانم	محله‌ام را دوست دارم
من خانواده خوشبختی دارم	محله من فضای امن برای بازی دارد
افراد مدرسه	دوستان
معلم‌ها اصلاً من را به حساب نمی‌آورند (به حرف‌هایم گوش نمی‌دهند)	با دوستانم رابطه خوبی دارم
در ماه گذشته بعضی از همکلاسی‌های قلدرم اذیتم کردند	به تعداد کافی دوست دارم.
در ماه گذشته برخی همکلاسی‌ها من را گروه خود راه ندادند.	دوستانم به من احترام می‌گذارند.
مدرسه	در هفته گذشته زمان زیادی را با دوستانم گذرانده‌ام.
مدرسه رفتن را دوست دارم	در هفته گذشته زمان زیادی با دوستانم برای انجام کارهای مدرسه گذراندم (غیر از زمان مدرسه).
از فعالیت‌های مدرسه لذت می‌برم	در مواقع نیاز دوستانم به من کمک می‌کنند.
چیزهای زیادی در مدرسه یاد می‌گیرم	

اعتبار و پایایی ابزار اندازه‌گیری

جدول شماره (۳) وضعیت روایی و پایایی متغیرهای مستقل پژوهش را نشان می‌دهد. تمام شاخص‌های مطرح شده به‌عنوان عوامل مؤثر بر رفاه در برآیند تأیید می‌شود و پایایی این سازه‌ها نیز تأیید می‌شود.

جدول (۳) گزارش وضعیت روایی و پایایی عوامل مؤثر بر رفاه ذهنی کودکان

ردیف	اجتماع	KMO	نمره متخصصین	وضعیت	α	وضعیت
۱	مدرسه	۰/۶۶۸	۰/۸۸۸	تأیید	۰/۷۸۷	تأیید
۲	مدرسه (افراد)	۰/۶۰۲	۰/۸۳۰	تأیید	۰/۷۹۷	تأیید
۳	محیط	۰/۷۱۷	۰/۷۸۹	تأیید	۰/۷۰۰	تأیید
۴	همسالان	۰/۸۲۲	۰/۷۸۴	عالی	۰/۸۲۹	عالی
۱۲	خانواده	۰/۷۳۹	۰/۸۷۴	تأیید	۰/۷۰۸	تأیید

یافته‌ها

نتایج نشان داد که میانگین نمره رفاه ذهنی کودکان حاضر در این پژوهش ۸۶/۶۴ است. اشتباه استاندارد میانگین نیز برابر ۰/۵۳ است که نشان می‌دهد میانگین جامعه آماری نیز در همین حدود است. این رقم نشان‌دهنده بالابودن رفاه ذهنی کودکان است. میانه نیز رقم ۸۹/۶۱ و نما با هشت فراوانی، رقم ۱۰۰ را نشان داد. شاخص انحراف معیار نیز برابر ۱۱/۳۱ است. چولگی و کشیدگی نیز به ترتیب ۱/۷۷- و ۴/۸۶ است. لازم به توضیح است که از رقم میانه نیز می‌توان فهمید شاخص پیشرو همچون تمام شاخص‌های موجود درباره رفاه ذهنی کودکان تنها می‌توان تفاوت‌های رفاه ذهنی کم‌وزیاد را نمایش دهد و قدرت تمایز رفاه ذهنی برای رده‌های بالایی را ندارد. تحلیل درصد‌های تجمعی نشان داد تنها ۷/۳ درصد از آزمودنی‌ها نمره‌ای کمتر از ۷۰ کسب کرده‌اند. این رقم برای نمره‌های زیر ۸۰ برابر با ۲۱/۹ درصد است.

جدول (۴) توصیف فراوانی نمونه آماری پژوهش

طبقات	فراوانی (%)	طبقات	فراوانی (%)
دختر	۲۱۴ (۴۷/۲)	دولتی	۳۶۲ (۷۹/۹)
پسر	۲۳۹ (۵۲/۸)	غیردولتی	۹۱ (۲۰/۱)
ساله ۱۰	۱۴۳ (۳۱/۶)	متولد تهران	۲۸۱ (۸۴/۱)
ساله ۱۱	۱۴۹ (۳۲/۹)	متولد سایر شهرها	۷۰ (۱۵/۵)
ساله ۱۲	۱۶۱ (۳۵/۵)	کل	۴۵۳ (۱۰۰)

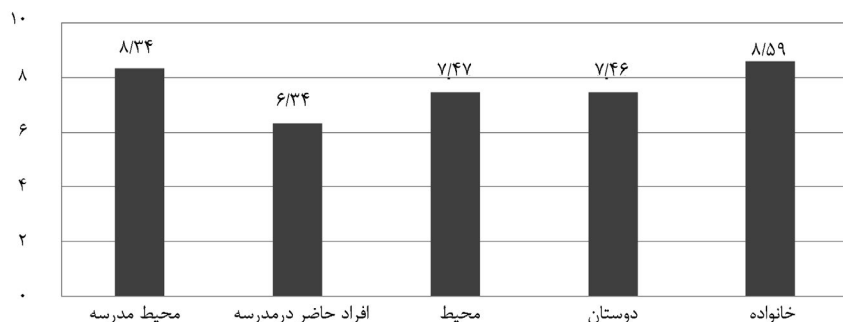
بر اساس نتایج به دست آمده رفاه ذهنی پسران با میانگین ۸۶/۵۴ و دختران با میانگین ۸۶/۷۵ تفاوت معناداری وجود ندارد. این عدم تفاوت توسط آزمون t با دو نمونه مستقل نیز تأیید شده است. این آزمون با رقم ۰/۱۹۵- و با سطح معنی داری ۰/۸۴ وجود هرگونه تفاوت در میانگین رفاه ذهنی را رد می کند.

همچنین میانگین رفاه ذهنی دختران و پسران در سن های ده، یازده و دوازده سالگی نشان داده شده است. مشاهده نمرات یک کاهش کوچک از ده سالگی (۸۷/۹۴) به یازده سالگی (۸۷/۳۱) و سپس یک کاهش قابل توجه از سن یازده سالگی به دوازده سالگی (۸۴/۸۷) را نشان می دهد. همچنین میانگین رفاه ذهنی دختران و پسران در این سال ها به صورت تقریبی (به غیر از ده سالگی با ۰/۸۰ تفاوت) برابر است.

توصیف اجتماعات مؤثر بر رفاه ذهنی کودکان

هر کودکی بلافاصله بعد از تولد وارد اجتماع خانواده می شود و بعد از خانواده مدرسه، دومین اجتماع حضور کودک است که با محیط بزرگ تر و افراد بیشتری وارد ارتباط می شود. به تدریج با بیشتر شدن فعالیت ها و گستره زندگی، کودک به مکان های بزرگ تر شهری نیز وارد می شود و همه این افراد و مکان ها بر حس رضایت کودک از زندگی نقش خواهند داشت.

شکل (۲) وضعیت اجتماعات تأثیرگذار بر رفاه ذهنی کودکان

در توصیف اجتماعات مؤثر بر رفاه ذهنی میانگین برای مدارس پسران ۸/۳۸ و برای مدارس دختران ۸/۳۰ است. همچنین مدارس دولتی میانگین ۸/۳۱ و مدارس غیردولتی عدد ۸/۴۶ را نشان می‌دهند. بررسی مدارس دولتی و غیردولتی به صورت مجزا نشان می‌دهد وضعیت مدارس دولتی با معدل ۶/۴۶ نسبت به مدارس غیردولتی با معدل ۵/۸۶ بسیار بهتر است.

تبیین اجتماعات مؤثر بر رفاه ذهنی کودکان

بر اساس فرضیات مطرح شده پژوهش در بخش‌های قبلی، تأثیر علی پنج اجتماع خانواده، دوستان، مدرسه، افراد مدرسه و محیط زندگی بر رفاه ذهنی کودکان مورد توجه این مقاله است. بر این اساس قبل از طرح فرضیات علی ضروری است که رابطه همبستگی هر یک از این اجتماعات پنجگانه با رفاه ذهنی کودکان مورد ارزیابی قرار گیرد. جدول شماره (۵) نتایج این آزمون را نشان می‌دهد.

جدول (۵) آزمون همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و رفاه ذهنی کودکان

متغیرهای مستقل	N	r	P
خانواده	۴۵۳	۰/۴۹۴	<۰/۰۰۰۱
دوستان	۴۵۳	۰/۵۹۱	<۰/۰۰۰۱
محیط زندگی	۴۵۳	۰/۵۳۱	۰/۰۲۷
فضای مدرسه	۴۵۳	۰/۴۷۲	<۰/۰۰۰۱
افراد مدرسه	۴۵۳	۰/۱۲۸	۰/۰۰۷

خانواده

فرضیه مطرح در این اجتماع عبارت است از اینکه «به نظر می‌رسد بین مطلوبیت اجتماع خانواده و رفاه ذهنی کودکان رابطه مستقیم وجود دارد»، یعنی هرچه اجتماع خانواده مطلوب‌تر باشد، رفاه ذهنی کودکان بیشتر و برعکس خواهد بود. در راستای آزمون فرضیه بالا نتایج همبستگی رفاه ذهنی کودکان و وضعیت اجتماع خانواده با ۹۹ درصد اطمینان تأیید شده است. رفاه ذهنی کودکان با شدت ۰/۴۹ و به‌صورت مستقیم با اجتماع خانواده دارای همبستگی است.

نتایج تحلیل رگرسیونی دو متغیره نیز نشان داد که بین وضعیت مطلوبیت اجتماع خانواده و رفاه ذهنی رابطه علی وجود دارد. بر این اساس این عامل می‌تواند ۰/۲۴ واریانس رفاه ذهنی را تبیین کند؛ و آزمون آنوا با ۹۹ درصد اطمینان ($F= ۱۴۵/۷۴۲$) مدل را مناسب ارزیابی می‌کند. وضعیت اجتماع خانواده بر رفاه ذهنی کودکان تأثیر علی دارد و فرض H_0 با ۹۹ درصد اطمینان رد شده و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. بر این اساس با افزایش یک انحراف معیار در مطلوبیت اجتماع خانواده ۰/۴۹۴ انحراف معیار بر رفاه ذهنی کودکان افزوده می‌شود و برعکس.

جدول (۶) تحلیل رگرسیونی دومتغیره تأثیر اجتماع خانواده بر رفاه ذهنی کودکان به تفکیک جنس

جنس	R	R ²	R ² _{Adj.}	F	p
دختر	۰/۶۲۰	۰/۳۸۵	۰/۳۸۲	۱۳۲/۶۴۳	<۰/۰۰۰۱
پسر	۰/۳۱۱	۰/۰۹۷	۰/۰۹۳	۲۵/۳۸۹	<۰/۰۰۰۱
	متغیر مستقل	b	β	t	p
دختر	اجتماع خانواده	۴/۳۳۲	۰/۶۲۰	۱۱/۵۱۷	<۰/۰۰۰۱
پسر		۲/۳۱۱	۰/۳۱۱	۵/۰۳۹	<۰/۰۰۰۱

نکته قابل تأمل درباره اجتماعات مختلف کودکان این است که هر یک از این اجتماعات تأثیر متفاوتی بر دو جنس دختر و پسر دارند. به عبارت ساده‌تر تغییر اجتماع خانواده (مثبت یا منفی) دو بار بیشتر از پسران، رفاه ذهنی دختران را تحت تأثیر قرار می‌دهد که نشان از اهمیت خانواده برای دختران دارد.

دوستان

همچون خانواده، اجتماع دوستان نیز می‌تواند اهمیت به سزایی در رفاه ذهنی کودکان داشته باشد. فرضیه مطرح شده در این اجتماع نیز همانند خانواده است. «به نظر می‌رسد بین وضعیت اجتماع دوستان و رفاه ذهنی کودکان رابطه مستقیم وجود دارد». به عبارت دیگر هرچه اجتماع دوستان از وضعیت مطلوب‌تری برخوردار باشد، رفاه ذهنی کودکان افزایش می‌یابد و برعکسش. نتایج آزمون همبستگی پیرسون وجود همبستگی پر شدتی را بین اجتماع دوستان و وضعیت رفاه ذهنی کودکان نشان می‌دهد. با ۹۹ درصد اطمینان بین این دو رابطه‌ای مستقیم با شدت ۰/۵۹۱ برقرار است.

با توجه به نتیجه بالا می‌توانیم به دنبال آزمون تأثیر علی فرضیه مطرح در پژوهش باشیم. نتایج تحلیل رگرسیون دومتغیره نشان داده است که اجتماع دوستان ۰/۳۴ واریانس رفاه ذهنی کودکان را تبیین می‌کند.

با ۹۹ درصد اطمینان می‌توان مدل موجود را مدلی قابل قبول توصیف کرد و بر اساس نتایج حاصل از مدل با افزایش یا کاهش ۱ انحراف معیار مطلوبیت در اجتماع دوستان به میزان ۰/۵۹۱ انحراف معیار رفاه ذهنی کودکان تغییر ایجاد می‌شود. نتایج حاصله نشان داد که این تأثیر مستقیم است. همان‌طور که مشخص شد، اجتماع دوستان تأثیر بسیار قابل توجهی در افزایش یا کاهش رفاه ذهنی کودکان دارد و توجه به آن در امر رفاه ذهنی کودکان یک نیاز اساسی است.

جدول (۷) تحلیل رگرسیونی دومتغیره تأثیر اجتماع دوستان بر رفاه ذهنی کودکان به تفکیک

جنس (جدول ۷)

جنس	R	R ²	R ² _{Adj.}	F	p
دختر	۰/۶۳۵	۰/۴۰۳	۰/۴۰۰	۱۴۳/۱۴۴	<۰/۰۰۰۱
پسر	۰/۵۴۴	۰/۲۹۶	۰/۲۹۳	۹۹/۸۰۲	<۰/۰۰۰۱
	متغیر مستقل	b	β	t	p
دختر	گروه دوستان	۳/۳۲۱	۰/۶۳۵	۱۱/۹۶۴	<۰/۰۰۰۱
پسر		۲/۳۷۸	۰/۵۴۴	۹/۹۹۰	<۰/۰۰۰۱

جالب است بدانیم تأثیر گروه دوستان بر رفاه ذهنی دختران همچون گروه خانواده بیشتر از هم‌تایان پسران است. اجتماع دوستان ۰/۲۹ واریانس رفاه ذهنی پسران را تبیین می‌کند، درحالی‌که این رقم برای دختران ۰/۴۰ است. همچنین با تغییر در اجتماع دوستان ۰/۵۴ انحراف معیار در رفاه ذهنی پسران تغییر ایجاد می‌شود، درحالی‌که این رقم برای دختران ۰/۶۳ انحراف معیار است.

اگر نتایج به دست آمده در این بخش را با خانواده مقایسه کنیم، چه در میزان برآزش و چه در ضریب تأثیر اجتماع دوستان، به صورت قابل توجهی تأثیر بیشتری از خانواده بر رفاه ذهنی کودکان دارد.

محیط زندگی (محلّه)

یکی دیگر از محیط‌های زندگی کودک که کودکان ارتباط مستقیمی با آن دارند، محیط زندگی آنان است. فرضیه مطرح در این بخش عبارت است از اینکه «به نظر می‌رسد بین وضعیت محیط زندگی و رفاه ذهنی کودکان رابطه مستقیم وجود دارد». ساده مطلب آنکه فرض می‌شود هرچه محیط زندگی کودکان وضعیت مطلوب‌تری داشته باشد، رفاه ذهنی کودکان نیز بیشتر خواهد بود. نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد بین محیط زندگی و رفاه ذهنی کودکان با ۹۹ درصد اطمینان همبستگی وجود دارد. شدت این همبستگی ۰/۵۳۱ است. با توجه به نتیجه فوق می‌توان تحلیل رگرسیونی دومتغیره به شیوه هم‌زمان را دنبال کرد. این تحلیل با ۹۹ درصد اطمینان وجود رابطه علی را تأیید می‌کند.

نتایج تحلیل رگرسیونی دومتغیره نشان داد با ۹۹ درصد اطمینان فرض H_0 رد و فرضیه تحقیق تأیید می‌شود. به عبارت دیگر محیط زندگی بر رفاه ذهنی کودکان تأثیر علی مستقیم داشته و ۲۸ درصد از واریانس آن را تبیین می‌کند. همچنین هر انحراف معیار تغییر در محیط زندگی برابر ۰/۵۳۱ انحراف معیار تغییر در رفاه ذهنی کودکان ایجاد می‌کند.

جدول (۸) تحلیل رگرسیونی دو متغیره تأثیر محیط زندگی بر رفاه ذهنی کودکان به تفکیک جنس

جنس	R	R ²	R ² _{Adj.}	F	p
دختر	۰/۵۵۲	۰/۳۰۵	۰/۳۰۱	۹۲/۸۶۵	<۰/۰۰۰۱
پسر	۰/۵۱۷	۰/۲۶۷	۰/۲۶۴	۸۶/۴۶۱	<۰/۰۰۰۱
	متغیر مستقل	b	β	t	p
دختر	محیط زندگی	۲/۹۸۳	۰/۵۵۲	۹/۶۳۷	<۰/۰۰۰۱
پسر		۲/۴۱۱	۰/۵۱۷	۹/۲۹۸	<۰/۰۰۰۱

جالب است که همچون دو اجتماع قبلی باز هم تأثیر محیط بر رفاه ذهنی دختران بیشتر از پسران است. به عبارت دیگر درحالی که محیط زندگی ۰/۲۶ از واریانس رفاه ذهنی کودکان را تبیین می کند، این رقم برای دختران برابر ۰/۳۰ است. علاوه بر این ضریب تأثیر محیط زندگی بر رفاه ذهنی کودکان پسر ۰/۵۱ است درحالی که این رقم برای دختران برابر ۰/۵۵ است.

فضای مدرسه

کودکان در سنین ده تا دوازده سال حداقل پنج ساعت از طول روز را در مدارس خود سپری می کنند. وضعیت مدرسه آنان بدون شک یکی از عوامل مؤثر در وضعیت رفاه ذهنی آنان محسوب می شود. بر همین اساس مطالعات پژوهش پیش رو این کفایت نظری را در دست داده که فضای مدرسه یک عامل مؤثر در تعیین وضعیت رفاه ذهنی کودکان است. فرضیه نیز این گونه تشریح شده است که «به نظر می رسد بین فضای مدرسه و رفاه ذهنی کودکان رابطه مستقیم وجود دارد»؛ یعنی هرچه وضعیت فضای مدرسه بهتر باشد، رفاه ذهنی

کودکان بیشتر می‌شود، بدیهی است که معکوس این قضیه نیز برقرار است. بر اساس نتیجه آزمون پیرسون بین فضای مدرسه و رفاه ذهنی کودکان با ۹۹ درصد اطمینان رابطه مستقیمی وجود دارد. شدت این رابطه ۰/۴۷۲ است. بر مبنای این ارتباط می‌توان در تحلیل رگرسیونی به دنبال رابطه علی بین فضای مدرسه و رفاه ذهنی کودکان بود. اطلاعات مستخرج از تحلیل رگرسیونی ارتباط علی بین فضای مدرسه و رفاه ذهنی کودکان را با ۹۹ درصد اطمینان تأیید کرده و فرض H_0 را رد می‌کند. بر اساس نتایج به دست آمده ۰/۲۲ از واریانس رفاه ذهنی توسط محیط مدرسه تبیین می‌شود. همان‌طور که مشاهده می‌شود با تغییر یک انحراف معیار در وضعیت فضای مدرسه به میزان ۰/۴۷۲ انحراف معیار در رفاه ذهنی کودکان تغییر به وجود می‌آید. برخلاف سه اجتماع یا محیط قبلی تحلیل تطبیقی وضعیت دختران و پسران تفاوتی نشان نمی‌دهد در واقع اختلاف ضریب برازش فضای مدرسه برای دختران و پسران ۱ درصد به نفع پسران است، در رابطه با ضریب تعیین یا ضریب تأثیر فضای مدرسه نیز همین ۰/۰۱ مصداق دارد.

جدول (۹) تحلیل رگرسیونی دومتغیره تأثیر فضای مدرسه بر رفاه ذهنی کودکان به تفکیک جنس

جنس	R	R ²	R ² _{Adj.}	F	p
دختر	۰/۴۷۰	۰/۲۲۱	۰/۲۱۷	۵۹/۹۸۱	<۰/۰۰۰۱
پسر	۰/۴۸۰	۰/۲۳۰	۰/۲۲۷	۷۰/۸۶۰	<۰/۰۰۰۱
	متغیر مستقل	b	β	t	p
دختر	محیط زندگی	۲/۶۴۳	۰/۴۷۰	۷/۷۴۵	<۰/۰۰۰۱
پسر		۲/۲۵۰	۰/۴۸۰	۸/۴۱۸	<۰/۰۰۰۱

افراد مدرسه

افراد درون مدرسه از دانش‌آموزان گرفته تا معاونان و معلمان دسته دیگری هستند که بعد ارتباطی مدرسه را پررنگ‌تر در نظر می‌گیرد. فرض ما همانند چهار محیط قبلی مبتنی بر فرض ارتباطی مثبت و مستقیم بین مطلوبیت رفتار افراد درون مدرسه با رفاه ذهنی کودکان است. فرض مورد آزمون در این پژوهش عبارت است از اینکه «به نظر می‌رسد بین وضعیت رفتاری افراد درون مدرسه و رفاه ذهنی کودکان رابطه مستقیم وجود دارد». به عبارت بهتر هرچه رفتار و کنش افراد درون مدرسه بهبود یابد رفاه ذهنی کودکان نیز افزایش می‌یابد. مصداق برعکس آن نیز برقرار است.

نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد بین وضعیت رفتار درون مدرسه با رفاه ذهنی کودکان با ۹۹ درصد اطمینان تأیید و فرض H_0 در مورد همبستگی این دو رد می‌شود. البته شدت این رابطه ۰/۱۲ است و میزان آن نسبت به چهار گروه قبلی بسیار اندک است. با تأیید فرض بالا ادامه آزمون فرضیه خود مبنی بر ارتباط علی این دو متغیر را پیگیری می‌کنیم. هرچند تحلیل رگرسیونی ارتباط علی وضعیت افراد مدرسه بر رفاه ذهنی کودکان را نشان می‌دهد، اما این ارتباط بسیار ضعیف است. بر اساس نتایج مشخص است که وضعیت افراد درون مدرسه تنها ۰/۰۱ از وضعیت رفاه ذهنی کودکان را تبیین می‌کند.

فرض H_0 رد و فرض تحقیق ما مبنی بر تأثیر علی افراد مدرسه بر رفاه ذهنی کودکان با ۹۹ درصد تأیید می‌شود. البته این تأثیر بسیار ناچیز و در حد تبیین تنها ۰/۰۱ از واریانس رفاه ذهنی کودکان است. علاوه بر این ضریب تأثیر این رابطه در حد ۰/۱۲ است به این معنی که با تغییر یک انحراف معیار در وضعیت افراد مدرسه ۰/۱۲ انحراف معیار تغییر در رفاه ذهنی کودکان شکل می‌گیرد.

جدول (۱۰) تحلیل رگرسیونی دومتغیره تأثیر افراد مدرسه بر رفاه ذهنی کودکان به تفکیک جنس

جنس	R	R ²	R ² _{Adj.}	F	p
دختر	۰/۱۴۳	۰/۰۲۰	۰/۰۱۶	۴/۳۹۵	۰/۰۳۷
پسر	۰/۱۱۲	۰/۰۱۳	۰/۰۰۸	۳/۰۲۷	۰/۰۸۳
	متغیر مستقل	b	β	t	p
دختر	محیط زندگی	۰/۵۶۶	۰/۱۴۳	۲/۰۹۶	۰/۰۳۷
پسر		۰/۳۵۷	۰/۱۱۲	۱/۷۴۰	۰/۰۸۳

نکته بسیار جالب در این مقوله این است که اگر بخواهیم تأثیر ارتباط افراد درون مدرسه را بر رفاه ذهنی کودکان در دو گروه مجزای دختر و پسر بسنجیم، روابط افراد مدرسه با پسران تأثیری بر رفاه ذهنی آنان ندارد.

مدل تحلیلی تأثیر اجتماعات بر رفاه ذهنی کودکان

تا اینجا با استفاده از تحلیل رگرسیونی دومتغیره تمام فرضیات تحقیق حول اجتماعات کودک تأیید شد. در ادامه به دنبال وارد کردن همه این اجتماعات در یک مدل برای تبیین وضعیت رفاه ذهنی کودکان خواهیم پرداخت؛ و با استفاده از تحلیل مسیر به طرح مدل تجربی آن می‌پردازیم.

برای جلوگیری از اطاله و حشو در این قسمت به جداول و مدل‌ها اکتفا و توضیحات اساسی در انتها مطرح خواهد شد. فرایند عمل این‌گونه است که تمام پنج اجتماع وارد تحلیل شده و سپس بر اساس ضریب تأثیر آنان فرایند تحلیل مسیر تا انتها پیش خواهد رفت.

جدول (۱۱) تحلیل رگرسیونی چند متغیره اجتماعات مؤثر بر رفاه ذهنی کودکان

$R^2 = 0/579$			$F = 65/265$	$p < 0/0001$
p	t	β	مدل	
0/000	7/360	0/243	فضای مدرسه	
0/572	-0/566	-0/018	افراد مدرسه	
0/000	5/086	0/186	محیط زندگی	
0/000	10/991	0/376	گروه دوستان	
0/000	8/669	0/303	خانواده	

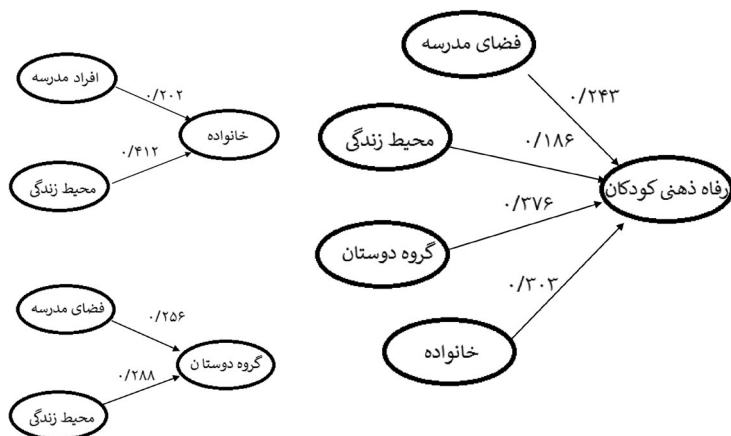
وارد کردن تمام اجتماعات در مدل تحلیلی نشان داده است که در جمع، ۰/۵۷ از واریانس رفاه ذهنی کودکان توسط این پنج اجتماع قابل تبیین است؛ و همچنان گروه دوستی و خانواده مهم‌ترین عوامل در تعیین وضعیت رفاه ذهنی کودکان است.

تأثیر عوامل فضا و افراد مدرسه، محیط زندگی و خانواده بر وضعیت گروه دوستی با ضریب برازش ۰/۱۹۹، محیط زندگی و فضای مدرسه مهم‌ترین عوامل هستند و تأثیر عوامل فضا و افراد مدرسه و محیط زندگی ۰/۲۳ بر وضعیت خانواده مورد بررسی قرار گرفته است. نهایتاً ۰/۰۸ از واریانس عامل فضای مدرسه توسط عوامل افراد مدرسه و محیط زندگی قابل تبیین است.

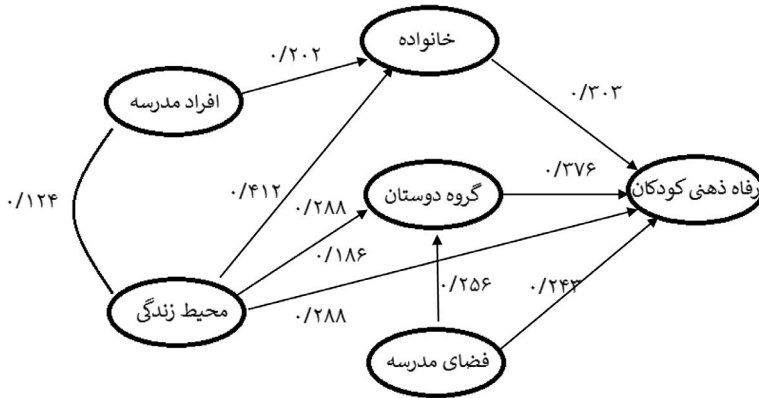
در آخرین مسیر نیز مشاهده می‌شود محیط زندگی ۸ درصد از وضعیت فضای مدرسه را تبیین می‌کند. مدل نهایی نشان می‌دهد گروه دوستان با ضریب تعیین ۰/۳۷ بیشترین تأثیر مستقیم را بر رفاه ذهنی کودکان دارد و سپس خانواده با ۰/۳۰ پس از گروه دوستان حائز

اهمیت است. با این حال کل تأثیر محیط زندگی بر رفاه ذهنی کودکان نشان می‌دهد که محیط زندگی با ضریب مستقیم و غیرمستقیم $0/48$ بیشترین تأثیر را بر رفاه ذهنی کودکان دارد. همچنین فضای مدرسه نیز با ضریب مستقیم و غیرمستقیم $0/33$ از خانواده اهمیت بیشتری می‌یابد؛ بنابراین محیط زندگی در بین عوامل بیشترین تأثیر را بر رفاه کودکان دارند، پس از این گروه دوستان و سپس فضای مدرسه اهمیت می‌یابد. پس از این دو خانواده تأثیر خود را بر رفاه ذهنی کودکان می‌گذارد. توجه به این نکته که تحقیق حاضر دریکی از مناطق سطح بالای تهران انجام پذیرفته یک نکته اساسی را نشان می‌دهد، به عبارت دیگر کم بودن سهم خانواده در تعیین رفاه ذهنی کودکان می‌تواند از بالا بودن وضعیت اقتصادی افراد این منطقه تأثیر پذیرفته باشد.

شکل (۳) مدل رگرسیونی چند متغیره عوامل مؤثر بر رفاه ذهنی و متغیرهای میانی

شکل (۴) مدل تحلیلی اجتماعات مؤثر بر رفاه ذهنی کودکان

بحث

اگرچه مفهوم رفاه ذهنی مفهومی مبهم و پیچیده است، با مطالعه ادبیات نظری پیرامون رفاه ذهنی کودکان، دو تعریف نسبتاً جامع از این مفهوم به دست آوردیم. کمپل در تعریفی جامع و قدیمی، رفاه ذهنی را بر پایه ویژگی‌های اصلی درک و ارزیابی هر فرد از تجاربش شامل احساسات مثبت، نبود احساسات منفی و رضایت از زندگی کلی تعریف می‌کند (گروسمنوس و همکاران، ۲۰۱۵). دینر با تعریفی تکمیلی رفاه ذهنی را دارای دو جنبه عاطفی و شناختی معرفی می‌کند که جنبه عاطفی شامل احساسات مثبت؛ احساسات منفی و جنبه شناختی شامل رضایت از زندگی، رضایت از حوزه‌های زندگی و کیفیت زندگی است (دینر و همکاران، ۲۰۰۲).

در مطالعات نظری پژوهش به‌خوبی نشان داده شد که توجه به رفاه ذهنی از سابقه طولانی برخوردار است، اما توجه به کودکان امری متأخر بوده و به تدریج نظر کودکان برای

ارزیابی وضعیت رفاه ذهنی و شناسایی عوامل مؤثر بر آن مورد توجه قرار گرفت. کودکان به عنوان یکی از گروه‌های شهروندی هر جامعه‌ای متأثر از سیاست‌های اجتماعی و همزمان مؤثر بر توسعه جوامع خواهند بود. در این پژوهش نیز نظر کودکان جهت ارزیابی وضعیت رفاه ذهنی و بررسی تأثیر هر یک جوامع حضور بر حس رضایت کودکان دیده شده است. ادبیات نظری عوامل جمعیت‌شناختی مؤثر بر رفاه ذهنی را بیشتر مورد توجه قرار می‌دادند. باگذشت زمان طرح عوامل جامعه‌شناختی رنگ بیشتری به خود گرفته و مطالعاتی حول تأثیرات عوامل گوناگون صورت گرفت. محور تأثیرپذیری کودکان از پنج اجتماع اثرگذار به دنبال مطالعات نظری و مطالعات کیفی، شناسایی و مبنای پژوهش قرار گرفتند. در تحلیل رگرسیون چندمتغیره بیشترین تأثیر ناشی از گروه دوستان، سپس خانواده، فضای مدرسه و درنهایت محیط زندگی است. بین اجتماع گروه دوستان و رفاه ذهنی با ضریب تأثیر ۰/۵۹۱ رابطه مستقیم و علی وجود دارد. این توالی و ترتیب اهمیت گروه دوستان و در مواقعی اولویت بر خانواده را شفاف می‌سازد. گروه دوستان به‌ویژه در سنین پایان کودکی نقش بسزایی در ساخت هویت و رضایت کودک نسبت به خود دارد. آگاهی خانواده از گروه دوستان و فراهم کردن بستر مناسب مشارکت و روابط کودک با گروه همسالان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار می‌گردد. مسئله مهم بعدی بحث اهمیت گروه دوستان و همسالان کودک است. کودکان این گروه سنی، به اقتضای ورود به نوجوانی نیاز بیشتری به گذران اوقات خود با گروه همسالان و دوستان دارند (آن‌چنان‌که روابط دوستانه بیشترین تأثیر کل بر رفاه ذهنی کودکان را دارد). در این گروه‌ها هم تفریح و آموزش لذت‌بخش‌تر است و هم کودکان از یکدیگر تأیید و تشویق گرفته و دست به هویت‌سازی می‌زنند. این مسئله برای کودکان اهمیت زیادی دارد ولی برعکس بسیار کم مورد توجه و اشاره گروه متخصصان، مرتبطان و خیلی کمتر والدین بوده است. صحبت ذیل سیاست‌گذاری مناسب بحث دوستان، بی‌ارتباط با سایر سیاست‌ها نیست. اینکه مسئله دوستی و روابط دوستی برای

کودکان مهم است باید در آموزش‌های همگانی برای همه والدین شفاف شود و رسانه‌ها وظیفه این آموزش و انتقال اطلاعات را به‌خوبی انجام دهند. همچنین اصلاح نظام آموزشی، در جهت بهبود روابط کودکان با یکدیگر و معلمان یکی از محورهای اصلی سیاست‌گذاری در این حوزه است.

همچنین با توجه به اینکه اهمیت بحث همسالان در مشارکت و بازی برای کودکان آشکار می‌شود لازم است به مسئله فراهم کردن فضای فراغتی و مشارکتی امن در محله‌ها توجه شود. این موضوع به تقویت ارتباط کودکان کمک می‌کند و تأثیر زیادی بر رضایت ذهنی کودکان در شکل و سطح روابطشان با دوستان خواهد داشت.

بین وضعیت محله زندگی و رفاه ذهنی با ضریب تأثیر ۰/۵۳۱ رابطه مستقیم و علی وجود دارد. از دیگر نتایج جالب توجه پژوهش اهمیت فراوان کیفیت فضا و محله زندگی برای کودک است. نکته‌ای که در ابتدا دارای درجه بالایی از اهمیت تصور نمی‌شد و پیچیدگی این نکته از چند دلیل نشات می‌گیرد. در واقع محله بخشی از عوامل گوناگون را تحت تأثیر قرار می‌دهد. یک محله خوب برای کودکان محله‌ای با فضای کافی طبیعی و مصنوعی برای بازی و تفریح فردی و گروهی، بر خورداری از امکانات و نیازهای کودک و در نهایت فراهم بودن امنیت کافی برای کودکان جهت استفاده از همه موارد است. در واقع کودکان در این سن به مرحله‌ای وارد شده که به دنبال رشد و پرورش خود به همه امکانات اعم از ورزشی، آموزشی و فراغتی نیازمند هستند. از طرف دیگر در صورت وجود امکانات وجود محیط و فضای امن استفاده و حضور در برنامه‌ها رکنی اساسی است.

پس از این دو خانواده تأثیر خود را بر رفاه ذهنی کودکان می‌گذارد. بین مطلوبیت اجتماع خانواده و رفاه ذهنی با ضریب تأثیر ۰/۴۹۴ رابطه مستقیم و علی وجود دارد. پیش از نمایان گشتن نتایج فرض بر اولویت اجتماع خانواده به سایر گروه‌ها داشتیم. اهمیت خانواده به جهت اولین اجتماع حضور کودکان و گروهی که بیشترین زمان را با کودکان سپری می‌کند.

در واقع ضریب تأثیر نتایج متفاوتی ارائه کرده است. این مسئله سیاست‌گذاران و والدین را به ضرورت‌ها و برنامه‌ریزی چندبعدی برای کودکان آگاه می‌کند. البته این مسئله از دلایل دیگری چون مشغله والدین و گذران وقت کمتر با کودکان نیز می‌تواند نشأت بگیرد. کودکان بیشترین زمان و ارتباطات، اعتماد و مشارکت را در بین گروه همسالان تجربه می‌کنند؛ و ضریب تأثیر بالای گروه دوستان و خانواده به‌خوبی اهمیت افراد و روابط بین کودک و سایر گروه‌ها را نشان می‌دهد. به این معنا که در صورت تأمین روابط مطلوب بین کودک و اطرافیان و اغنای کامل ابعاد ذهنی و روانی کودک، گاهی می‌تواند سایر نقایص را نیز جبران کند. خانواده اولین اجتماع حضور کودک و مهم‌ترین فضای حضور کودک بعد از تولد است. افراد در همه سنین در محیط خانه رشد و پرورش می‌یابند. به‌ویژه در سن کودکی که از یک‌طرف خانواده اولین و تنها اجتماع کودک و از طرف دیگر فضای رشد، تربیت و جامعه‌پذیری وی است. در واقع برای کودک تعریف فضای خانه با اعضای خانواده همراه است. مهم‌ترین افراد خانه پدر و مادر کودک هستند که هم وظیفه تربیت و رشد کودک را بر عهده دارند و به‌طور مستقیم و غیرمستقیم الگوی کودک هستند و هم با نحوه برخورد و رفتارهایشان حس و ذهن کودکان را تحت تأثیر قرار می‌دهند. در واقع اصلاح وضعیت رفاه ذهنی کودکان، بسیار وابسته به وضعیت خانواده است. برای اصلاح این بخش به دو دسته تغییرات، سیاست و قوانین در سطح خرد و کلان نیاز است. در بخش کلان این ضرورت احساس می‌شود که سیاست‌های شفاف و کارآمدتری در باب خانواده وضع شود. در بخش اول بهبود وضعیت اقتصادی و امکانات مادی خانوارها کمک غیرمستقیمی به کاهش فشارهای والدین و روان آسوده‌تر و یا حتی به کم کردن زمان کاری و فرصت بیشتر برای گذران وقت با خانواده منجر می‌شود. در اصل یکی از دغدغه‌های کودکان با والدین شاغل، تنهایی‌های طولانی مدت در خانه بود. این مسئله برای کودکان آزاردهنده است و در مصاحبه با والدین، افزایش هزینه‌ها و کمبود درآمدها کار کردن تمام‌وقت هر دو والدین را ایجاب می‌کند. مسئله دیگر نیز به

همین موازات مطرح می‌شود. فشارهای اقتصادی روی خانواده و کار طولانی مدت، تمام توان و روان والدین را از بین برده و قادر به سپری کردن وقت با کودک نیستند. در تعطیلات نیز یا ناچار به استراحت و رفع خستگی هفته هستند و یا درگیر انجام کار عقب افتاده که هردوی این مسائل مانع گذران فرصت با کودک و تفریح و گردش است. این قبیل مسائل در نمونه‌های خارجی مطالعه شده نیز مطرح شده و در پژوهش حاضر نیز تأیید می‌شود. حضور خانواده و گذران وقت و تفریح با کودکان رضایت کودکان نسبت به زندگی را افزایش می‌دهد.

همچنین راهکار دیگری که نیاز به سیاست‌گذاری کلان دارد، برگزاری دوره‌های علمی و آموزشی برای والدین پیش از بارداری است. دوره‌هایی که نه اجباری و صوری، بلکه با فرهنگ‌سازی مناسب همه افراد برای حضور در این دوره‌ها احساس نیاز کنند. دوره‌هایی که کمک کند والدین شناخت و آگاهی درستی از احساسات، علایق و نیازهای کودکان به دست آورند. کودکان طی رابطه درست و صمیمی با والدین به احساس آرامش و امنیت در خانه دست خواهند یافت که در منابع نظری بحث احساس امنیت در اشکال مختلف خانه، مدرسه و محل زندگی تأثیر بسزایی در رفاه ذهنی نشان خواهد داد.

تغییر سیاست‌های خرد هم در خانه در راستای بهبود رفاه ذهنی کودکان نیاز است. والدین باید بیشتر به نیازهای کودکان توجه کنند. کودک را مورد توجه قرار دهند، از نظراتش استفاده کنند تا نیازهای حقیقی کودکان برآورده شود. پژوهش به ما نشان می‌دهد که تصور والدین درباره اینکه تصمیم و انتخاب خودشان بهترین و مفیدترین تصمیمات برای کودکان است، اشتباه‌ترین تصمیم می‌تواند باشد. والدین باید نسبت به فرزندان خود آگاه‌تر شوند. نیازهای کودک را فراتر از مادیات ببینند و با مسائلی مانند حقوق کودک آشنا شوند. کنوانسیون حقوق کودک به خوبی مسائلی در باب کودک مطرح می‌کند که اگر والدین نسبت به آن‌ها آگاهی پیدا کنند بی‌شک در وضعیت رفاه ذهنی کودکان تغییرات بزرگی حاصل می‌شود. از قوانین

ساده‌ای که نشان می‌دهد اولین حق کودک خواسته شدنش است. وقتی والدین به این مسئله آگاه شوند و بی‌قید و شرط کودک را دوست داشته باشند و محبت کنند، حس کودک نسبت به والدین و زندگی‌اش بهبود خواهد یافت. مسائلی مانند تک‌فرزندی یا دو فرزندگی نیز در خانواده، رضایت و احساسات کودک را تحت تأثیر قرار می‌دهد. این مسئله هم از طریق سیاست‌های کلی نظام بین خانواده‌ها جا گرفت و ثابت شد و هم هر منطبق اقتصادی خانواده آنان را در این مسیر قرار داد. عدم همخوانی هزینه‌ها و درآمدها، خانواده را به سمت فرزند کمتر متمایل می‌کند. این مسئله نیاز به یک تغییر سیاستی از بالا و تغییر رویه‌ای در خانواده‌ها را مطرح می‌کند. از کل کودکان نمونه ۶۶ درصد در خانواده‌های چهارنفری یعنی دارای یک خواهر و یا برادر و ۳۲ درصد کودکان در خانواده‌های ۳ نفری یعنی تک‌فرزند هستند. تنها بودن کودکان به‌ویژه با والدینی که هر دوشاغل هستند، برای کودکان بدون پیامد نیست که به‌خوبی در نتایج پژوهش نشان داده شده است. کودکانی که در مصاحبه‌ها از ترس و احساس عدم امنیت‌های جدی در مواقع تنهایی صحبت می‌کنند یا به‌عنوان اولین خواسته به حضور و امکان صمیمیت بیشتر با والدین اشاره می‌کنند یا بازی با والدین و گذران وقت تفریحی با خانواده را به‌عنوان آرزو مطرح می‌کنند.

افراد مدرسه (معلم و کادر مدرسه) در رگرسیون چند متغیره تأثیر مستقیمی بر رفاه ذهنی ندارد. بین وضعیت رفتاری افراد مدرسه و رفاه ذهنی با ضریب تأثیر ۰/۱۲۸ رابطه مستقیم و علی وجود دارد. این رابطه ضعیف دو وجه از یک نکته را نمایان می‌سازد. در واقع یک روی سکه کم‌اهمیت بودن نقش معلمین و مربیان مدرسه در نظر کودک را می‌رساند و روی مهم‌تر سکه که مبتنی بر مطالعات کیفی نگارنده در ارتباط با خود کودکان است، ضعف نظام آموزشی در ایجاد رابطه مثبت و مفید یا در واقع رابطه دوستانه و صمیمی بین مربیان و کودکان است. این ضعف روابط منجر به غفلت کودکان از الگوهای مثبت زندگی و کمبود اعتماد جهت مشورت در مسائل و مشکلات با دومین گروه بزرگ سال نزدیک به خود

می‌شود. مسئله دوم به سیاست‌های آموزشی مربوط است. بحث آموزش موضوع ساده‌ای نیست و طیف مدرسه و وضعیت، امکانات، نظام آموزشی و محتوای درسی و افراد حاضر در مدرسه را دربر می‌گیرد. اهمیت مدرسه هم به‌عنوان اولین اجتماع بزرگ و مهم آموزشی و تربیتی بعد از خانه، بدیهی است. اگر سیاست‌های آموزشی را به دودسته سیاست‌های کلان و خرد تقسیم کنیم، در سطح کلان بخش عمده‌ای از مسائل اثرگذار بر رفاه ذهنی کودکان در سیاست‌های آموزشی ما در نظر گرفته نشده است. سیستم آموزشی به قدری که بر آموزش کودکان تأکید می‌شود از پرورش غفلت کرده است. کودکان نیاز دارند بتوانند با معلمان هم مانند والدین ارتباط برقرار کنند و نقطه اتکا و اعتماد شناخته شوند. گروهی از معلمان که با رفتار غیر منعطف حس ناخوب یا استرس و ترس در کودکان ایجاد می‌کنند. گروهی نیز با تأکید بر بحث آموزش به کودکان اجازه ارتباط برقرار کردن، صحبت کردن یا مطرح کردن مشکلات را نمی‌دهند. به موازاتی که والدین از تربیت کودکان فارغ شده‌اند، این وظیفه را بر عهده نظام آموزشی گذاشته‌اند ولی نظام آموزشی تغییری در روندهای خود ایجاد نکرده است. سیاست مناسب در این زمینه تغییر سیاستی از نظام آموزش و تشریح و تکمیل وظایف معلمان و تأکید بیشتر بر بحث پرورش و روابط مؤثر معلم و دانش‌آموزان است که در چنین شرایطی بر نقش پرورشی مدرسه تأکید می‌شود. برگزاری دوره و کارگاه‌های آموزشی مفید برای معلمان در جهت آگاه ساختن معلمان نسبت به نحوه برقراری ارتباط مؤثر با دانش‌آموزان در این حوزه مؤثر است. همچنین تدوین قوانین منظم و منسجم برای معلمان و کادر مدرسه در جهت جلوگیری از اعمال نظرات فردی افراد در سطح روابطشان با دانش‌آموزان حائز اهمیت است.

با این حال کل تأثیر محیط زندگی بر رفاه ذهنی کودکان نشان می‌دهد محیط زندگی با ضریب مستقیم و غیرمستقیم $0/48$ بیشترین تأثیر را بر رفاه ذهنی کودکان دارد. در واقع بهبود وضعیت محیط زندگی مسئله‌ای است که خیلی بیشتر از نقش والدین، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان

شهری نقش مؤثری خواهند داشت. توجه به مسئله نیاز کودک به مشارکت‌های جمعی و محله‌ای و نیاز به مکانی که بتواند با آرامش خیال کامل با سایر دوستان همسال اوقاتی را سپری کند. پارک و فضاهای بازی در سطح محلات و امکانات بازی سالم و استاندارد در زمین‌های بازی به صورت پراکنده در نقاط مختلف شهر جهت رفاه حال کودکان ضروری است.

نکته دیگر در باب وضعیت محله‌ها که نیاز به تلاش و سیاست‌گذاری‌های ویژه‌ای دارد، بحث امنیت است. امنیت در محله نیز یکی از مسائل بسیار مهم در محله است که سایر موارد را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. خود حس ناامنی کودکان در عبور از محله یا ترس از بیرون رفتن به تنهایی از یک سو، از طرف دیگر امکان گذران فراغت با دوستان یا استفاده از پارک و لوازم بازی را نیز برای کودکان با محدودیت و موانعی روبرو می‌کند. در واقع فراهم کردن فضای شهری امن برای کودکان یا مکان‌های فراغتی و تفریحی با امنیت کامل که کودکان امکان حضور، بازی و مشارکت طولانی مدت با گروه دوستان و همسالان خود داشته باشند اهمیت اساسی دارد.

علاوه بر مباحث مطرح شده آگاهی نسبت به سیاست‌های مهمی مانند ایجاد شهرهای دوستدار کودک که در سازمان‌های حمایت از کودکان در کشورهای مختلف مورد توجه قرار گرفته است، دارای اهمیت است. سیاست‌گذاران شهری لازم است با مطالعه و تحقیقات جامع بر ایجاد این گونه فضا و امکانات شهری مناسب کودک تلاش بیشتری در ارتقای رفاه عینی و ذهنی کودکان داشته باشند.

بهبود وضعیت محله‌ها در بحث فراغت به ویژه فراغت جمعی که هم مطلوب کودکان است و هم فضا و امکان کمتری برای این گونه فراغت‌ها دارند مؤثر است. به بحث امنیت کودک کمک می‌کند و بحث مشارکت، گسترش روابط و مهارت‌آموزی کودک با فراهم شدن فضای جمعی سالم و مطمئن بهبود خواهد یافت.

بین مطلوبیت فضای مدرسه و رفاه ذهنی با ضریب تأثیر ۰/۴۷۲ رابطه مستقیم و علی و ضعیف‌ترین رابطه وجود دارد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد کودکان نسبت به فضای مدرسه

بسیار گلايه‌مند هستند. فقدان فضای بازی و سرگرمی جهت اوقات فراغت و یا کمبود امکانات علمی و یکنواختی سبک آموزش منجر نارضایتی کودکان از محیط مدرسه می‌شود. به‌ویژه کودکان آشنا به تکنولوژی و متد روز دنیا به‌سختی با شرایط یکنواخت مدرسه سازگار خواهند شد. همین نکات ریز در صورت اصلاح، تغییرات جدی و بزرگی در رضایت کودکان نسبت به مدرسه و در بعد بزرگ‌تر به زندگی ایجاد خواهد کرد. فراهم شدن فضای علمی از هر نظر مطلوب برای کودکان به‌عنوان خانه دوم که بیشترین گذران زمان بعد از خانه و به‌ویژه در کنار همسالان را به همراه دارد به تجدیدنظر و سیاست‌های جدید نیازمند است. علاوه بر این نیاز به یک تغییر جدی دیگر در نظام آموزشی احساس می‌شود. کودکان نیاز به آموزش مباحث متنوع، مطالب با حجم کمتر و مفیدتری دارند. دروسی که اطلاعات کودکان را نسبت به امور جهان افزایش دهد. کودکان در عصری هستند که استفاده از اینترنت و فضای مجازی گسترش یافته است. بنابراین گنجاندن محتوای درسی برای پیشگیری از آسیب‌های احتمالی این فضاها پراهمیت است. آگاهی نسبت به حقوق، آشنایی با مباحثی مانند فلسفه وجود جهان و چرایی پدیده‌ها و مسائلی این‌چنین کمک بسیاری به کودکان خواهد کرد. از طرف دیگر شیوه‌های آموزشی جدید مخالف آموزش‌های یک‌طرفه و ساعت‌ها گوش کردن است؛ بنابراین لازم است با تغییر در شیوه‌های تدریس امکان آموزش‌های همراه با بازی، کارهای گروهی و آموزش‌های جمعی را برای کودکان فراهم شود. با این روش ضمن یادگیری بهتر و ماندگارتر کودکان، امکان مشارکت و آموزش مهارت‌های ارتباطی صحیح نیز برای کودکان فراهم می‌شود. به‌ویژه کودکان نسل مدنظر که از امکان فعالیت‌های محله‌ای یا گروه‌های گسترده فامیلی محروم هستند، این آموزش‌های ضمن درس به‌خوبی آنان را برای ایفای نقش بزرگ‌سالی مهیا می‌کند. از بحث محتوا و شیوه تدریس که بگذریم بحث جدی‌تر پرورش کودکان مطرح می‌شود.

بنابراین به نظر می‌رسد مسئله رفاه ذهنی در کنار رفاه عینی دارای اهمیت است و تجارب تحقیقاتی کشورهای بیشتر توسعه‌یافته حاکی از همین اهمیت است. توجه به نظرات و

احساسات کودکان نسبت به واقعیت زندگی امری جدید و بسیار سودمند است. پژوهش به ما ثابت می‌کند کودکان می‌توانند نظرات ارزشمند و در مواقعی کامل و کاربردی‌تر نسبت به تفکرات بزرگسالان ارائه دهند. دقت و ریزبینی در عوامل تعیین‌کننده رضایت و پیشرفت کودکان به ما کمک می‌کند با تغییر و اصلاحات جزئی در سیاست‌ها و برنامه‌های اجرایی خدمت بزرگی به حال و آینده شهروندان و توسعه کشورها داشته باشیم. عدم توجه به همه ابعاد زندگی کودکان و همچنین عمق کم برخی پژوهش‌ها نشان از فقدان پیشینه نظری مطلوب و کافی در ایران است که مشکل اصلی ابتدای مسیر تلقی می‌شود. استفاده از منابع انگلیسی به مسائل مختلف از جمله اختلاف در تعاریف و ترجمه‌ها منجر شده است. در ادامه حساسیت موضوع کودکان جلب اعتماد والدین، مدرسه و آموزش پرورش را با مشکل جدی مواجه کرده بود. همچنین ساده‌سازی پرسشنامه در چند مرحله با گروه‌های مختلف متخصصین سرعت پیشرفت کار را با مشکل مواجه کرده بود.

این قبیل پژوهش‌ها به‌ویژه در بین گروه کودکان در ایران کمتر موردتوجه قرار گرفته است. در واقع لازمه توسعه کشور توجه توأمان به رفاه مادی و رفاه ذهنی شهروندان هر کشوری است. بر این اساس ضرورت تقدم و اولویت قائل شدن برای کودکان نسبت به سایر گروه‌های هدف، یعنی توجه به کودکان به‌عنوان یک گروه شهروندی، مستقل از خانواده و سرپرستانشان، ضرورت وضع قوانین و سیاست‌هایی به‌صورت مجزا برای کودکان که همه ابعاد و نیازهای کودک رعایت شده باشد، اصلاح و شفاف‌سازی در قوانین موجود برای کودکان و قرار دادن ضمانت اجرایی مناسب، ضرورت توجه به تجربیات جهانی در باب موضع کودکان و رفاه ذهنی کودکان به‌ویژه تجارب یونیسِف، ضرورت رسیدن به یک اجماع نظری از تعریف کودک، سن کودک و نیازهای جسمی و روانی متناسب هر سن، ضرورت وجود نهادی به مستقل و مختص امور کودکان، جهت مطالعه همه ابعاد وجودی و نیازهای کودکان، ضرورت فراهم کردن بسترهای مناسب فرهنگ‌سازی به‌ویژه از طریق رسانه‌ها برای

مردم و والدین، توجه حاکمیت به نقش کلیدی بهبود وضعیت خانواده‌ها و تأثیرگذاری آن بر وضعیت زندگی حال و آینده کودک، نظارت و برنامه‌ریزی دقیق‌تر و علمی‌تر در رسانه و تولید برنامه‌های مناسب و آموزنده برای کودکان، ضرورت شفاف کردن مرز وظایف والدین و معلم‌ها در تربیت کودکان که مانع از کم‌کاری‌های موجود شود. نظارت بیشتر بر آموزه‌های منتقل شده به کودکان در خانه، مدرسه و رسانه‌ها و جلوگیری از ایجاد ناهم‌سویی آموزه‌ها برای کودکان، ضرورت آگاه‌سازی مردم نسبت به کودکان، حقوق، احساسات و نیازهایشان، ضرورت ایجاد پیوند قوی بین متخصصین اجرایی حوزه کودک و آگاهان دانشگاهی جهت هم‌راستا شدن دانش و عمل، ضرورت پیوند بیشتر بین نهاد آموزش کودک و نهاد خانواده در راستای کم‌تر شدن اختلاف‌نظرها مهم‌ترین پیشنهادهای عملیاتی این مقاله است.

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان در تهیه مقاله مشارکت داشته‌اند.

منابع مالی

برای انتشار این مقاله حمایت مالی مستقیم از هیچ نهاد و سازمانی دریافت نشده است.

تعارض منافع

این مقاله با سایر آثار منتشر شده از نویسندگان همپوشانی ندارد.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در این مقاله همه حقوق مرتبط با اخلاق پژوهش رعایت شده است.

- Abari, Q., Haj Yusefi, A., Babae, h., And Rahgozar, m. (2011). Comparison of social development of children with and without children in rural areas. *Social Welfare Quarterly*, 11 (41), 363-343. (in Persian)
- Aghapur, M. And Aghdasi, A. (2010) The Relationship between Marital Conflict and Emotional Pathological Symptoms of Child. *Women's and Family Studies*, 3 (9), 27-35.(in Persian)
- Alcock, P. and Rawlinson, K. May, M. (2012). *Social Policy Reference Book (Translated by A. Taj Mazniani and M. Qasemi)*. Tehran: Imam Sa-degh University Press .(in Persian)
- Ali Tien, M.P. (2012). *The Impact of School Discipline on Students' Subjective Well-Being: A Case Study of Public and Nonprofit High Schools in Area One, Tehran, 2012-2012*. Unpublished M.Sc., Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran. (in Persian)
- Bradshaw, J., Keung, A., Rees, G., & Goswami, H. (2011). Children's subjective well-being: International comparative perspectives. *Children and Youth Services Review*, 33(4), 548-556.
- Carrasco, M., Casas, F., Malo, S., Viñas, F., & Dinisman, T. (2017). Changes with age in subjective well-being through the adolescent years: Differences by gender. *Journal of Happiness Studies*, 18(1), 63-88.
- Casas, F., & Rees, G. (2015). Measures of children's subjective well-being: Analysis of the potential for cross-national comparisons. *Child Indicators Research*, 8(1), 49-69.
- Diener, E., Lucas, R. E., & Oishi, S. (2002). *Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction*. In C.R. Snyder, & S.J. Lopez (Eds.), Handbook of positive psychology (pp. 63-73). Oxford: Oxford University Press.
- Diener, E., Lucas, R. E., & Oishi, S. (2005). *Subjective well-being: The science of happiness and life satisfaction*. In C. R. Snyder & S. J. Lopez (Eds.), Handbook of positive psychology (2nd ed., pp. 63-73). New York: Oxford University Press.
- Dinisman, T., & Ben-Arieh, A. (2016). The characteristics of children's subjective well-being. *Social Indicators Research*, 126(2), 555-569.
- Farahani, M. And Shukri, A. Gravand, MS And Daneshpour, Z. (2008). Individual differences in academic stress and subjective well-being: The role of coping styles. *Journal of Behavioral Sciences*, 2 (4), 297-304. (in Persian)

- Fitz Patrick, T. (2004). *New Theories of Welfare (translated by H. Homayounpour)*. Tehran: Higher Social Security Research Institute Publications. (in Persian)
- Ghaffari, etc., Karimi, AS. R., And Nozari, h. (2012). The Process of Studying the Quality of Life in Iran. *Journal of Social Studies and Research*, 1 (1), 2-1. (in Persian)
- Goswami, H., (2011). *Social Relationships and Children's Subjective Well-Being*. Soc Indic Res (2012) 107:575–588. DOI 10.1007/s11205-011-9864-z
- Goswami, H., (2013). *Children's Subjective Well-being: Socio-demographic, Characteristics and Personality*. Child Ind Res (2013). DOI 10.1007/s12187-013-9205-7
- Gross-Manos, D., Shimoni, E., & Ben-Arieh, A. (2015). Subjective well-being measures tested with 12-year-olds in Israel. *Child Indicators Research*, 8(1), 71-92.
- Lavasani, Gh. Agiea, M. And Mohammadi Masiri, F. (2013). The relationship between meaning of life and optimism with subjective well-being. *Journal of Psychology*, 17 (1), 4-17. (in Persian)
- Main, G. (2014). Child poverty and children's subjective well-being. *Child Indicators Research*, 7(3), 451-472.
- Main, G. (2014). *Child Poverty and Children's Subjective Well-Being*. Child Ind Res (2014)
- Majedi, h. Rezai, M. And Mansouri, AS. (2014). Cognitive Interpretation of Neighborhood Public Spaces from the Identity Case Study: Nazi Abad and Mehran Neighborhood. *Iranian Cultural Research Quarterly*, 7 (4), 61-39. (in Persian)
- Neil, F. And Babazadeh Khorasani, b. (2012) Identifying Factors Affecting Subjective Well-Being in Iran. *Monetary-Banking Research*, Sixth Year, 14- 27-48(in Persian)
- Rees, G., Goswami, H., & Bradshaw, J. (2010). *Developing an index of children's subjective well-being in England: Children's Society*
- Sarikhani, n. And Homaye, L. (2014). Factors Affecting Social Adjustment of Migrants (Case Study: Boomtown). *Iranian Journal of Sociological Studies*, 4 (13), 67-83. (in Persian)
- Shiani, M. (2003). Children's social participation. *Social Welfare Quarterly*, 2 (7), 15-28. (in Persian)

- Shiani, M. And Zare, h. (2012). The impact of community-based programs on elderly mental well-being., *Journal of Aging*, 8 (29): 1-6. (in Persian)
- *Tehran City Education Organization* (2015). Statistical Yearbook of Tehran Education in 2015-2014(in Persian)